VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 43(1), ss. 85-120
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Tənzimat və Sərvət-i Fünun Axımlarında Hekayə Janrının Görünüşü Üzərinə Bir Dəyərləndirmə

• **Efe BALKAN** [1]

Xülasə: Bu tədqiqat ədəbiyyatşünaslıqda forma və janr baxımından mühüm yer tutan hekayə janrını nəzəri aspektdən araşdırmağı, həmçinin Tənzimat və Sərvət-i Fünun dövrləri kontekstində türk ədəbiyyatında hekayə janrının inkişafını və ümumi görünüşünü seçilmiş nümunələr əsasında ortaya qoymağı məqsəd qoyur. Bu məqsədlə tədqiqat üç əsas bölmədən ibarətdir.

Birinci bölmədə hekayə janrı beş alt başlıq çərçivəsində tədqiq edilmişdir. İlk başlıqda hekayə janrının adlandırılması ilə bağlı müxtəlif baxışlar dəyərləndirilmişdir. İkinci başlıqda hekayə janrı ilə əlaqəli əsas ədəbi anlayışlar və janrlar araşdırılmış, onların qarşılıqlı əlaqələri izah edilmişdir. Üçüncü başlıqda hekayə janrının əsas xüsusiyyətləri ümumi şəkildə təqdim olunmuşdur. Dördüncü başlıqda isə hekayə növləri struktur xüsusiyyətləri və təsnifatı baxımından təhlil edilmişdir. Birinci bölmənin son başlığında müasir hekayənin struktur ünsürləri və onu səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlər üzərində dayanılmışdır.

Tədqiqatın ikinci bölməsində Tənzimat dövründə yazılmış yerli və tərcümə hekayələr araşdırılmışdır. Üçüncü bölmədə isə Sərvət-i Fünun cərəyanının estetik prinsipləri əsasında qələmə alınmış hekayələrə yer verilmişdir. Bundan əlavə, həmin dövrdə yaşayıb-yaratmış, lakin Sərvət-i Fünun cərəyanını qəbul etməyən yazıçıların hekayələri də bu bölmədə nəzərdən keçirilmişdir.

Anahtar sözcükler: Hekayə, Tənzimat və Sərvət-i Fünun, Türk ədəbiyyatı, ədəbi axımlar.

---

[1] Ankara Universiteti Çağdaş Türk Ləhcələri və Ədəbiyyatları Bölümü tələbəsi.
E-poçt: efebalkan.au@gmail.com, **ORCİD:** https://orcid.org/ 0009-0008-0061-8800

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 43(1), ss. 85-120
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Tanzimat ve Servet-i Fünun Akımlarında Hikâye Türünün Görünümü Üzerine Bir Değerlendirme

• **Efe BALKAN** [1]

Özet: Bu çalışma, edebiyat bilimi içerisinde biçim ve tür bakımından önemli bir yere sahip olan hikâye türünü kuramsal açıdan ele almayı ve Tanzimat ile Servet-i Fünun dönemleri bağlamında Türk edebiyatındaki hikâye türünün gelişimini ve görünümünü seçilmiş örnekler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hikâye türü beş alt başlık altında incelenmiştir. İlk başlıkta hikâye türünün adlandırılmasına ilişkin farklı görüşler değerlendirilmiştir. İkinci başlıkta hikâye türüyle ilişkili temel edebî kavram ve türler ele alınarak aralarındaki ilişkiler açıklanmıştır. Üçüncü başlıkta hikâye türünün temel nitelikleri genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Dördüncü başlıkta ise hikâye türleri, yapısal özellikleri ve sınıflandırmaları bakımından incelenmiştir. Birinci bölümün son başlığında modern hikâyenin yapısal unsurları ve belirleyici özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Tanzimat döneminde yazılmış olan yerli ve çeviri hikâyeler incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Servet-i Fünun akımında ortaya çıkan anlayışlar doğrultusunda yazılan hikâyelere yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde aynı devirde yaşayan fakat Servet-i Fünun akımını benimsemeyen yazarların hikâyelerine de yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Hikâye, Tanzimat ve Servet-i Fünun, Türk edebiyatı, edebî akımlar.

[1] Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğrencisi.
E-posta: efebalkan.au@gmail.com, **ORCİD:** https://orcid.org/ 0009-0008-0061-8800

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 43(1), ss. 85-120
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

An Evaluation of the Representation of the Short Story Genre in the Tanzimat and Servet-i Fünun Literary Movements

• **Efe BALKAN** [1]

Özet: This study aims to examine the short story genre - which holds a significant place in literary studies in terms of form and genre - from a theoretical perspective, and to elucidate the development and characteristics of the short story genre in Turkish literature within the context of the Tanzimat and Servet-i Fünun periods through selected examples. Accordingly, the study consists of three main sections. In the first section, the short story genre is examined under five subheadings. The first subheading evaluates different views regarding the naming of the short story genre. The second subheading addresses fundamental literary concepts and genres related to the short story genre, explaining the relationships between them. The third subheading outlines the basic characteristics of the short story genre in general terms. In the fourth subheading, short story genres are examined in detail in terms of their structural features and classifications. The final subheading of the first section focuses on the structural elements and defining characteristics of the modern short story. The second section of the study examines short stories written during the Tanzimat period. The third section of the study features stories written in line with the ideas that emerged within the Servet-i Fünun movement. Additionally, this section includes stories by authors who lived during the same period but did not embrace the Servet-i Fünun movement.

Anahtar sözcükler: Short story, Tanzimat, Servet-i Fünun, Turkish literature, literary movements.

1 Student, Department of Contemporary Turkic Dialects and Literatures, Ankara University., **Email:** efebalkan.au@gmail.com, **ORCID:** https://orcid.org/0009-0008-0061-8800

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 43(1), ss. 85-120
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

ارزیابی جایگاه گونه داستان در جریان‌های ادبیِ *تنظیمات* و *ثروت فنون*

• **افه بالکان** [۱]

چکیده: این پژوهش با هدف بررسی نظری گونه داستان، که از نظر صورت و نوع ادبی جایگاهی مهم در مطالعات ادبی دارد، و نیز تبیین روند تحول و جایگاه این گونه در ادبیات ترکی، با تمرکز بر دوره‌های *تنظیمات* و *ثروت فنون* و بر پایه نمونه‌های برگزیده، انجام شده است. بدین منظور، پژوهش در سه بخش اصلی تنظیم شده است.

در بخش نخست، گونه داستان در پنج عنوان فرعی بررسی شده است. در عنوان نخست، دیدگاه‌های مختلف درباره نام‌گذاری این گونه ارزیابی شده‌اند. در عنوان دوم، مفاهیم و گونه‌های بنیادی ادبیِ مرتبط با داستان معرفی و روابط میان آن‌ها تبیین شده است. در عنوان سوم، ویژگی‌های اساسی گونه داستان به‌طور کلی بیان گردیده است. در عنوان چهارم، انواع داستان از نظر ویژگی‌های ساختاری و شیوه‌های طبقه‌بندی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در عنوان پایانی این بخش نیز عناصر ساختاری و ویژگی‌های متمایزکننده داستان مدرن تحلیل شده است.

در بخش دوم پژوهش، داستان‌های تألیفی و ترجمه‌ایِ دوره تنظیمات بررسی شده‌اند. بخش سوم به داستان‌هایی اختصاص یافته است که در چارچوب دیدگاه‌ها و اصول ادبی جریان *ثروت فنون* پدید آمده‌اند. همچنین در این بخش، داستان‌های نویسندگانی که در همان دوره می‌زیستند، اما از جریان *ثروت فنون* پیروی نمی‌کردند، نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه: داستان، تنظیمات، ثروت فنون، ادبیات ترکی، جریان‌های ادبی.

[۱] دانشجوی گروه زبان‌ها و ادبیات‌های ترکی معاصر، دانشگاه آنکارا. **ایمیل:** efebalkan.au@gmail.com
اورسید: https://orcid.org/0009-0008-0061-8800

VARLIQ وارلیق

Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 43(1), ss. 85-120
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Tanzimat ve Servet-i Fünun Akımlarında Hikâye Türünün Görünümü Üzerine Bir Değerlendirme

● **Efe BALKAN**

Giriş

İnsan, var olduğu günden itibaren yaşadığı olayları, gözlemlerini, duygu ve düşüncelerini aktarma ihtiyacı duymuş ve bu ihtiyaç doğrultusunda anlatıya ve anlatmaya dayalı çeşitli sözlü ve yazılı ürünler ortaya koymuştur. Bu bağlamda hikâye, insanlık tarihinin en eski anlatım biçimlerinden biri olarak, bireysel ve toplumsal deneyimlerin aktarılmasında ve bireyin duygu ve düşüncelerini yansıtması bakımından önemli bir işlev üstlenmiştir. Başlangıçta sözlü kültür ortamında şekillenen hikâye anlatma geleneği, zamanla yazıya geçirilerek edebî bir tür hâline gelmiş ve farklı dönemlerde çeşitli biçim ve içerik özellikleri kazanarak gelişimini sürdürmüştür. Bu çalışmada ise hikâye türü edebiyatımızın modern çağda gelişen ve değişen biçimine bağlı olarak kuramsal bir temel üzerinde incelenecektir.

1. Hikâye Türünün Kuramsal Çerçevesi[1]

1.1. Hikâye Türünün Terimsel Adlandırılmasına Dair Görüşler

1.1.1. Tahkiye

Tahkiye sözcüğü Arapça kökenli bir sözcük olup belirli bir hikâyeyi anlatma sanatını ifade etmektedir (Çetin, 2022: 5). Bu bağlamda tahkiye, bir olayı anlatmadaki düzeni ve anlatış biçimini de ifade eden bir kavramdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde tahkiye; *"bir olayı*

[1] Bu çalışmanın kuramsal çerçeve bölümü Prof. Dr. Nurullah Çetin'in "Türk Hikâyesi Tahlilleri" adlı çalışmasında ortaya koymuş olduğu terimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

anlatmadaki düzen, anlatış düzeni" şeklinde tanımlanmakta, edebiyat terimi olarak ise "anlatı" kavramı ile ilişkilendirilmektedir. (https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.03.2026/ Salı). Bu doğrultuda tahkiye, çeşitli edebî türlerin kendi yapılarına uygun biçimler içerisinde kullandığı, kişi temeline dayalı anlatım tekniklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. "Anlatmak, hikâye etmek" anlamına gelen tahkiye kavramı, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir. Örneğin Parlatır tahkiye türünü *"temelde olayların anlatılmasıyla ilgili bir anlatım biçimini"* olarak açıklamıştır (Parlatır, 2009: 1611). Aktaş ise tahkiyeyi, anlatma esasına dayanan edebî eserlerde olayın anlatılması süreci olarak tanımlar ve bu sürecin gösterme ve tasvir unsurlarıyla zenginleşerek tamamlandığını belirtir (Aktaş, 2005: 11). Tahkiye, bir olayın anlatılması sırasında kullanılan kişi, zaman, mekân ve anlatıcı gibi unsurları kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle hikâye, roman, destan ve tiyatro gibi anlatmaya dayalı türler tahkiyeli metinler kapsamında değerlendirilir. Aynı şekilde mesneviler de olay örgüsü, kişi kadrosu ve anlatıcı unsurlarını bünyesinde barındırmaları sebebiyle tahkiye yöntemleri çerçevesinde incelenebilecek metinler arasında yer almaktadır.

Edebiyat terimleri sözlüklerinde "anlatı" maddesi açıklanırken tahkiye kavramına da yer verilmektedir. Bu bağlamda tahkiye; hikâye etme ve öyküleme anlamına gelen ve İngilizce **"narrative"** terimine karşılık kullanılan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Tahkiye türü ayrıca bireyin zihninde kurguladığı bir olay veya durumun öyküleme yoluyla anlatılması olarak da ifade edilebilir (Aydın, 2023: 4). Bununla birlikte klasik anlatı kalıplarına uymayan bazı romanlar için de **"anlatı"** teriminin kullanıldığı da görülmektedir. (Aydın, 2023: 28).

1.1.2. Anlatı

Anlatı sözcüğü günümüz Türkçesinde çoğunlukla "tahkiye" teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte anlatı kavramı yalnızca hikâye türünü değil; roman, piyes gibi olay anlatma esasına dayanan diğer edebî türleri de kapsayan daha geniş bir kullanım alanına sahiptir (Çetin, 2022: 5).

Günlük dilde anlatı ve hikâye kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da, edebiyat terimleri açısından bu iki terim aynı anlamı karşılamaz. Birçok edebiyat kuramcısı, anlatının zamansal bir çerçeve içinde düzenlenmiş olayların aktarımı olduğunu ve bu olayların doğrusal ya da düzenlenmiş biçiminin hikâyeyi oluşturduğunu belirtmektedir. Anlatı türünde olaylar her zaman kronolojik sırayla verilmek zorunda değildir, ancak hikâye yapısı

içerisinde zamana dayalı olarak düzenlenmiş bir olay örgüsü bulunmaktadır. Bu nedenle insanların oluşturduğu anlatılar genellikle geleneksel olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan metinsel bir kurgu içerisinde şekillenir. Bu bağlamda hikâye, anlatmaya bağlı edebî türlerin içerisinde yaşanmış bir deneyimin daha bütünlüklü ve kapsamlı bir betimlemesini ifade ederken; anlatı, bu deneyimin daha sınırlı ya da kısmi bir betimlemesini ifade eder. Dolayısıyla hikâye, anlatıdan daha üst bir kategori olarak değerlendirilmektedir; çünkü hikâyeler, birbirine bağlı ve iç içe geçmiş anlatıların bütününden meydana gelmektedir (Arsu ve Tekindal, 2021: 89).

Gérard Genette, anlatı kavramını en yaygın ve temel anlamıyla bir olayı ya da olaylar dizisini aktarmayı amaçlayan sözlü veya yazılı söylemi ifade eder. Bunun yanında anlatı kavramının daha eski bir kullanımında ise anlatı, yalnızca aktarılan olaya veya duruma değil; aynı zamanda birinin bir şeyi aktarma eylemi sonucunda ortaya çıkan anlatma durumuna da gönderimde bulunmaktadır (Genette, 2020: 13, akt. Güngör, 2022: 13). Bu bağlamda anlatı metni karmaşık bir göstergeler dizgesi olarak ifade edilebilir. Anlatı yapılarında söylem, olayların sunuluş biçimini ifade eder fakat öyküde veya hikâyede olaylar dizisinin kendisini temsilidir. Kurmaca anlatılar bu nedenden dolayı hem mimetik[2](taklit/gösterme) hem de diegetik[3] unsurları (anlatma/öyküleme) bünyesinde barındırmaktadır.

1.1.3. Öykü

Edebî bir tür olan öykü, özellikle son yüzyılda şiir ve romanın yanında önemli bir yazınsal tür olarak gelişmiştir. Öykü, zaman zaman duraklamalar yaşasa da yenilikler ve farklı yönelimlerle sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Ayrıca Doğu toplumlarında öykü, tarih boyunca insanların duygu, düşünce ve deneyimlerini aktarmada etkili bir anlatım yolu olarak kullanılmış; masal, menkıbe, mesnevi ve kıssa gibi türler aracılığıyla milletlerin kültürel birikiminin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. (Tosun, 2011: 35-36)

[2] Mimesis, en klasik anlamıyla Antik Yunan retoriğinde, taklit ve öykünmeye dayalı temsil anlayışıdır. Tümel bir kavram olan mimesis/mimeisthai için tek bir anlam ya da ifade kullanmak zorluğuna karşılık, herhangi bir olguyu dile getiren, herhangi bir kelime gibi tarafsız ilgiyi göstermektedir (Kıyar & Karkın, 2013: 93)

[3] Diegesis, olay ve karakterleri eylem içinde göstermek yerine anlatmayı ve bu bakımdan göstermeye dayalı olan mimesis kavramının zıddı olan bir kavramdır. Diegesis ile mimesis arasındaki bu fark, bir noktada tiyatroyu ve dram sanatlarını diğer anlatı türlerinden farklı bir konuma taşıdığını da bu bağlamda ifade edebiliriz. (Şen, 2022: 204)

Edebiyatımızda öykü kavramı, on dokuzuncu yüzyıla kadar destandan romana kadar uzanan anlatıya dayalı bütün edebî türlerin ortak adı olarak kullanılmıştır. İnsanlar geçmişten günümüze duygu, düşünce, istek, hayal ve iletmek istedikleri mesajları ifade ederken çoğu zaman öykü formundan yararlanmışlardır (Burgul Öztoprak, 2006: 13). Günümüzde öykü kavramı daha çok modern hikâyeyi karşılamak üzere kullanılmaktadır. Bu türde olay ve anlatma unsuru görece geri planda kalırken; gösterme, sezdirme ve hissettirme unsurları daha belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır (Çetin, 2022: 5). Bu bağlamda Oktay Yivli, ***"Modern Türk Edebiyatında Öykü Modern Türk Öyküsünde Alt Türler (1890-1950)"*** adlı çalışmasında öykünün modern çağdaki gelişmelerine ve diğer edebi türler ile etkileşimine bağlı olarak, Mizahi Öykü, Teatral Öykü, Portre Öykü, Dramatik Öykü, Röportaj öykü, Mektup Öykü, Anı/Günlük Öykü, Tezli Öykü, Melodramatik Öykü, Gotik Öykü olmak üzere on başlık altında incelemiştir. (Yivli, 2016: 87-97)

1.2. Hikâye ile İlişkili Terimler

1.2.1. Kıssa

Kıssa kavramı, Arap edebiyatında hikâye yerine kullanılan bir anlatı türünü ifade etmektedir. Modern Arap edebiyatında ise kıssa, hikâye ve roman türlerini kapsayan daha geniş bir anlatı kategorisi olarak değerlendirilmektedir. Günümüz Arap edebiyatında kısa hikâye karşılığında "kıssa kasîra" ve "uksûsa" gibi terimlerin de kullanıldığı görülmektedir (Şengül, 2022: 498–500).

Kıssa, sözlük anlamıyla anlatılan gerçek ya da uydurma olay, yani hikâye demektir. Edebiyat terimi olarak ise bir olayın anlatıldığı her türlü göndergesel işleve sahip metinler için kullanılmıştır. Bu bağlamda kıssa terimi; fıkra, hikâye, masal ve menkıbe gibi türleri de kapsamı altına almaktadır. Konu bakımından Kıssalar, genellikle öğüt verici ve öğretici nitelikteki kısa anlatılar ile peygamberlerin veya din büyüklerinin hayatlarını konu edinirler. (Özkırımlı, 2004: 809 akt. Beşik, 2011: 51). Karataş'a (2004) göre ise kıssalar olağanüstü durumları ve din kaynaklı fevkalade olayları anlatarak bireye ve topluma ahlaki öğüt ve dersler vermeyi amaçlayan hikâye, masal, fıkra, rivayet ve menkıbelerin genel bir türdür (Karataş, 2004: 269).

1.2.2. Mesel

Mesel, kişinin okuduğu ya da dinlediği olaylarla kendi hayatı arasında kıyaslama yaparak çeşitli sonuçlar çıkardığı anlatı metinleri olarak tanımlanmaktadır (Çetin, 2022: 5). Edebî açıdan meseller;

teşbih, istiare, kinaye ve hakikat gibi edebî sanatları ve seci[4], cinas[5], tıbâk[6] ve mukâbele[7] gibi söz sanatlarını içermeleri bakımından sanatlı nesir örnekleri arasında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mesel; hikâye, roman veya kaside gibi müstakil bir edebî tür olmayıp anlatımı güçlendiren, düşünceyi örnekleme yoluyla açıklayan ve söze estetik değer katan yardımcı bir anlatım unsuru niteliğindedir. Meseller, soyut fikirleri somut benzetmeler ve örneklerle ifade ederek onları insanın zihninde daha kalıcı hâle gelmesini sağlar. Mesel kavramı, Arap edebiyatında yapı bakımından genellikle sâir, kıyasî ve hurafî mesel olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. Sâir meseller yaygın ve veciz ifadelerden oluşan, atasözü niteliği taşıyan mesellerdir. Kıyasî meseller ise soyut kavramları teşbih ve temsil yoluyla açıklayan daha uzun anlatımlardır. Hurafî meseller ise çoğunlukla hayvanlar aracılığıyla anlatılan, eğitici ve ahlâkî mesajlar taşıyan sembolik hikâyelerden oluşur (Durmuş, 2004: 293–296). Terim olarak ise mesel; sonradan meydana gelen bir olayı daha önce yaşanmış bir olaya benzetmek amacıyla söylenen, halk arasında yaygınlaşarak nesilden nesile aktarılan, hikmetli, sanatlı ve veciz sözler olarak tanımlanmaktadır (Koçak, 2009: 188). Bu tanım ve açıklamalar doğrultusunda mesel kavramını eş, benzer ve örnek anlamlarına gelmekle birlikte delil, işaret, ibret ve dikkat çekici durumları edebî bir biçimde kullanmayı amaçladığını ifade edebiliriz.

1.2.3. Masal

Masal denildiğinde, zihinlerde genellikle çocuklara anlatılan, eğlenceli olmakla birlikte düşündürücü ve eğitici nitelik taşıyan anlatılar canlanır. Bu sözcüğünün etimolojisine bakacak olursak (Ar. mesel), *"ibret alınacak hikâye, örnek"* anlamına geldiği görülmektedir. Masallar, yaşantımıza ait izlere rastlanabilir ve bu izler hayal unsurlarıyla birleşerek sözlü ve yazılı edebiyatımızın farklı ve ilgi çekici bir örneğini ortaya koyar. Ayrıca masal, birçok farklı disiplinin

[4] Nesirde birbirine bağlaçlarla bağlanan cümlelerin, yan cümlelerin ya da art arda gelen cümlelerin sonlarındaki ses benzerliğidir. (Solmaz & Saygın, 2018: 842)

[5] Bir edebiyat terimi olarak cinâs, yazılış ve okunuş bakımında aynı ya da benzer olan kelimelerin bir arada kullanılmasıyla yapılan söz sanatıdır. (Meydanoğlu, 2019: 157)

[6] Tıbâk "kapatmak'' manasına gelen طَبَقَ kökünden türemiş olup, sözlükte; "üst üste koymak" ve "uyum içinde olmak" manalarına gelir. Terim olarak, "birbiri ile alakalı iki zıt sözcüğü, zıtlıkları farklı şekillerde olsa da, bir araya getirmeyi ifade etmektedir. (Çelik & Yaşar, 2021: 71)

[7] Mukâbele, sözlükte قابل fiilinin mastarı olarak "tezat (karşıtlık) ve tekabül (yüz yüze gelmek; iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak)" anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise "bir ifadede iki veya daha fazla mânâyı bir araya getirdikten sonra sırasıyla her birinin karşıtını yahut ilgilisini zikretmektir.'' (Kocabıyık ve Çakır, 2024: 52)

harmanlandığı bir anlatı türü olarak da değerlendirilebilir. İnsanlar, masallarda hem kendi uluslarına ait izleri hem de farklı ulusların kültürel yansımalarını görür; bu yönüyle farklı coğrafyaların tarihsel ve gelişimsel özelliklerini kendi kültürleriyle karşılaştırma imkânı bulur (Kaçmaz, 2020: 2-3). Masalların ele aldığı konular, işlediği düşünceler ve verdiği mesajlar bakımından evrensel bir niteliği de bulunmaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar evrensel değerler içerse de masallar, üretildikleri ya da beslendikleri toplumların milli/kültürel özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadırlar. Bu nedenle masallar, sözlü kültürün önemli unsurlarından biridir. (Aydın, 2020: 40).

1.2.4. Makâme

Makâme kelimesi, sözlükte "kalkmak, ayakta durmak" anlamına gelen kıyâm kökünden türemiştir (Yücel, 2026: 213). Hicrî III. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan bu kelime, başlangıçta halk arasında yaygın olan ve özellikle dilencilerin hitabeleri biçiminde icra edilen sözlü anlatıları ifade etmek için kullanılmıştır. Zamanla anlam genişlemesine uğrayarak kısa hikâye anlatımı anlamını kazanmış, ardından sözlü hikâye geleneğiyle bütünleşen edebî bir türün adı hâline gelmiştir. Bu yönüyle makâme; araştırmacılar tarafından ahlâkî bir mesaj veya öğreti içeren, sanatlı bir üslupla kaleme alınmış kısa hikâyeler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca kelimenin, hükümdar veya emir huzurunda irat edilen hutbe ve vaazlar için de kullanıldığı bilinmektedir (Yücel, 2025: 63). Makâme, aynı zamanda hayalî bir kahramanın başından geçen olayların yine hayalî bir anlatıcı tarafından aktarıldığı ve bir mecliste anlatılabilecek uzunlukta düzenlenmiş kısa hikâyeler dizisini ifade eden bir edebî türdür. Türün en belirgin özelliği, konudan çok üsluba verdiği önemdir. Makâme yazarı, dilin bütün inceliklerini ve belâgat imkânlarını sergilemeyi amaçlar; anlatısını şiirler, seciler ve söz sanatlarıyla zenginleştirir.

1.2.5. Ustûre

"Esâtîr" kelimesi, *satr* (yazmak) kökünden türeyen ustûrenin çoğulu olup sözlükte *"gerçeğe uymayan, asılsız ve hayal ürünü sözler"* anlamına gelmektedir. Bununla birlikte usture, tarihsel süreç içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak özellikle geçmiş milletlere ait efsanevî anlatıları, mitolojik unsurları ve sözlü kültür ürünlerini ifade eden bir terim hâline gelmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de **"esâtîrü'l-evvelîn"** şeklinde kullanılan bu ifade, inkârcıların vahyi değersizleştirmek amacıyla onu eskilerin masalları olarak nitelendirdiklerini göstermektedir. Edebî anlam ve değerleri bakımından esâtîr, yalnızca gerçek dışı anlatılar bütünü olmayıp

toplumların kolektif hafızasını, inanç sistemlerini ve kültürel birikimlerini yansıtan anlatı formlarını da kapsamaktadır. Bu bağlamda mitolojik hikâyeler, kahramanlık anlatıları ve tarihî rivayetler, esâtîr kavramı içerisinde değerlendirilebilecek başlıca anlatı türleridir. Sözlü kültür geleneğinde şekillenen bu anlatılar, toplumların dünya tasavvurunu, varlık anlayışını ve değerler sistemini metaforik bir dil aracılığıyla ifade etmektedir. (Gölcük, 1995: 359-360)

1.2.6. Semer

Gece sohbetlerinde anlatılan hikâyelere "semer" adı verilmektedir. Bu sözcüğün çoğulu ise "esmar"dır. Bu bağlamda Müsameretname, söz konusu anlatı geleneğinin önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Çetin, 2011: 11).

1.2.7. Mesnevi

Mesnevi, Arapça "s-n-y" (ث ن ي) sülâsî kökünden türemiş olup "ikişer ikişer" ve "ikili" anlamlarına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak ise mesnevi, her beyti kendi arasında kafiyeli olan bir nazım şeklinin adıdır. Bu terim ilk olarak İran edebiyatında kullanılmış, daha sonra Türk edebiyatına da buradan geçmiştir. Arap edebiyatında ise "mesnevi" terimi kullanılmamış; bunun yerine "müzdevice", "kasîdetü'l-müzdevice" gibi adlandırmalar tercih edilmiştir. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eserler, iki beyitten başlayarak binlerce beyte ulaşabilen bir hacme sahiptir.

Mesnevinin tarihî gelişimine bakıldığında, her beyti kendi içinde kafiyeli olan müzdevic tarzındaki şiirlerin İslâm öncesi Arap edebiyatında da görüldüğü anlaşılmaktadır.

Arap şiirinin en eski örneklerinden sayılan recezler, zamanla kaside tipinde uzun şiirlere dönüşmüş; bu yeni tür recezlere "urcûze" adı verilmiştir. Emevîler döneminde urcûzeler, kısa vezinlerle yazılmaları, dilde daha az kullanılan kelimelere yer vermeleri ve her mısraın kendi içinde kafiyelenmesi gibi özelliklerden dolayı kasidelerden ayrılmıştır. Recez ile müzdevic arasında bir geçiş formu olarak değerlendirilen urcûzeler, besmele ve hamdele ile başlamaları bakımından mesnevilere örnek teşkil etmiştir. Abbâsîler dönemine gelindiğinde ise her beyti kendi arasında kafiyeli olan müzdevic şiirler ortaya çıkmıştır. Bu nazım şekli, şiirde tek bir kafiyeye bağlı kalma zorunluluğunu ortadan kaldırmış ve böylece binlerce beyit uzunluğunda manzum eserlerin yazılmasına imkân sağlamıştır. Söz konusu nazım şekli, daha sonra İran ve Türk edebiyatında "mesnevi" adıyla anılmıştır (Kebapçı, 2020: 1-6). Edebiyatımızda yazılmış ilk mesnevi örneği, Kutadgu Bilig olup Yusuf Has Hacip tarafından

kaleme alınmıştır. Anadolu sahasında mesnevilere ise ilk defa XIII. yüzyılda rastlanmaktadır (Çetin, 2022: 11). Gülşehrî, Anadolu sahasında Meṣnevî'nin ilk Türkçe mütercimi olarak kabul edilmektedir (Ceyhan, 2004: 325-326). Mesnevi şeklinin Türk edebiyatına özgü dikkat çekici özelliklerinden biri, eserlerdeki kahramanların ağzından yazılmış gazellerin vezin ve şekil bakımından divanlardaki gazellerle aynı özellikleri taşımasıdır. Edebiyatımızda mesnevilerin halk edebiyatına yönelik örnekleri de bulunmaktadır. Çoğunun müellifi veya musannifi bilinmeyen bu tür eserler arasında Dâstân-ı Kesikbaş, Dâstân-ı Geyik, Dâstân-ı Güvercin, Dâstân-ı İbrâhim Edhem, Hikâyet-i Kız ve Cehûd, Kadı ve Uğru Destanı, Cenâdil Kalesi, Hatun Destanı, Kıssa-i Kahkaha ve Kıssa-i Mukaffaʿ gibi eserler örnek olarak sayılabilir. Bununla birlikte Türk edebiyatında mesnevi, hemen her dönemde gazel ve kasideye göre ikinci planda kalmıştır hatta yalnızca mesnevi yazan şairler zaman zaman küçümsendiğini de ifade edebiliriz (Ünver, 2004: 325-326).

1.2.8. Fıkra

Geniş bir coğrafî alanda yüzyıllar boyunca sözlü geleneğin bir parçası olarak yaşayan fıkralar, ortaya çıktıkları toplumun tarihî, siyasî, kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerini yansıtan; millî duygu ve düşünceleri, dünya görüşünü ve gelenekleri aktaran önemli bir halk edebiyatı türüdür (Atakan, 2023: 6; Dikbaş, 2018: 5). Fıkra; konusu hayattan alınmış, kısa ve yoğun anlatımlı, insanî kusurları ve günlük yaşamda ortaya çıkan gülünç ya da olumsuz durumları, çatışmaları mizahî bir üslupla yansıtan anlatılar olarak tanımlanabilir. Genellikle belirli bir tip etrafında şekillenen bu anlatılar, her yaştan insanı hem eğlendirmek hem de düşündürmek ve ders vermek amacıyla aktarılır. Fıkraların belirli ve sabit bir anlatıcısı bulunmamakla birlikte, bu tür anlatılar çoğu zaman kendine özgü anlatım yeteneğine sahip kişiler tarafından, yine kendilerine has bir üslupla dile getirilmektedir (Dikbaş, 2018: 6). Öte yandan "fıkra" terimi, yalnızca sözlü edebiyat ürünlerini ifade etmekle sınırlı değildir. Fıkra sözcüğü günümüzde gazetelerde yayımlanan köşe yazıları için de aynı kavram kullanılmaktadır (Çetin, 2022: 12-13).

1.2.9. Destan

Destan bir boyun, kavmin veya milletin hayatında, henüz tam estetik hüviyet kazanmamış efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı ürünlerinden biridir (Elçin, 2019: 72). Bu bağlamda destanlar, sözlü geleneğin önemli bir unsuru olarak, halkın temsilcisi niteliğindeki bilge ve alp karakterler etrafında şekillenmiş; bu anlatılar, sözlü kompozisyon yapısının öngördüğü tekniklerle

kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Abdurrezzak, 2014: 80). Diğer milletlerde olduğu gibi Türkler de tarihte yaşadıkları önemli olayları gelecek nesillere aktarmak amacıyla destanlaştırmış ve bu anlatımlarda şiirsel bir üslup kullanmıştır (Tiryaki, 2025: 6). Aslı Farsça *dâstân* olan ve "efsane, mesel, hikâye-i güzeşte" anlamlarına gelen destan, genellikle manzum eserler olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Türk edebiyatında *Battalnâme*, *Danişmendnâme* ve *Saltuknâme* gibi mensur destan örnekleri de bulunmaktadır. Destan kavramı Batı dillerinde farklı terimlerle karşılanmıştır.

Jules Théodore Zenker destanı "histoire, fable, conte" şeklinde tanımlarken, F. Steingass "history, theme, fable, romance, tale, story, news" gibi anlamlar vermiştir. Fransızcada ise destan kavramı "epopée" ve "légende" kelimeleriyle ifade edilmiştir. Türk lehçeleri ve boyları arasınfda da destan kavramı farklı adlandırmalarla karşılanmaktadır. Altay Türkleri *kep çörçök* veya *kaylap çörçök*; Çuvaşlar *halap*; Yakut (Saha) Türkleri kahramanlık şiirleri ve hayat hikâyeleri için *olongho*; Kuman, Kırım ve Çağatay Türkleri *irtegi* terimlerini kullanmıştır. Bunun yanı sıra Altaylar *kaylap aydar çörçök*, Hakaslar *alıptıg nımah* veya *çön nımah*, Şorlar ise *kay çörçek* ifadeleriyle destanı karşılamaktadır. Kırgız Türklerinde kahramanlık destanları *comok*, bunları anlatan kişiler ise *comokçu* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca "sab" ve "sav" kelimeleri de hikâye ve kıssa anlamında kullanılmıştır (Kaya, 2020: 266).

1.2.10. Efsane

Efsane, gerçek veya hayalî belirli bir şahıs, olay ya da mekân hakkında anlatılan hikâye olarak da tanımlanmaktadır. Kelime, aslen Farsça *fesâne*den gelmekte olup "aslı olmayan hikâye, dillere düşen vak'a, destan" anlamlarını taşır (Elçin, 2019: 314). Gerçekten yaşanmış bir olay gibi ağızdan ağıza aktarılan efsane; söylence, rivayet, ustûre ve kozmogoni gibi kavramlarla karşılanmaya çalışılmışsa da bu terimler efsane kavramını tam olarak karşılamaz. Nitekim "söylence" efsane için önerilen bir karşılık iken, "rivayet" daha çok insanların başından geçen menkıbeleri kapsar. "Esâtîr" ise *ustûre*nin çoğulu olup, dünyanın ve tabiat olaylarının insanın ilkel bilincinde şekillenmiş anlatılarını ifade eder; başka bir deyişle, mit kavramının Türkçede kullanılmadığı dönemlerde bu terimin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu kavramlar farklı dillerde de çeşitli terimlerle ifade edilmiştir: Latince *legendus*, Almanca *legende* ve *sage*, Fransızca *légende*, İngilizce *legend*, İspanyolca *leyenda*, İtalyanca *leggenda*, Macarca *legenda* ve Yunanca *mitos* ya da *mit*. Fuzuli Bayat'a göre mit, tabiat ve toplumsal olayların insanın bilinçaltında işlenerek hafızada korunmuş biçimidir. Mitler, efsane ve rivayetler gibi bir milletin

tahayyülünün ürünüdür. Fakat bu ürünler çoğunlukla dinî tasarımlarla ilişkili olup tanrılar, koruyucu ruhlar ve kutsal varlıklarla bağlantılıdır. Bu yönüyle mit (eski terimle esâtîr), efsane ve rivayetten ayrılır. Mit ile efsane arasındaki temel fark ise, efsanelerde anlatının çekirdeğini doğrudan doğruya gerçek olayların oluşturmasıdır (Kaya, 2020: 353).

Efsane, anlatıya dayalı bir halk edebiyatı türü olup sanatlı bir anlatıma sahip olmaması bakımından destandan ayrılır. Efsaneler genellikle olağanüstü olayları ve insanüstü güçleri konu edinir ve efsanelerde anlatılan olaylar gerçeklikten uzaklaştırılarak sunulur ve çoğunlukla bir kişi, bir yer ya da bir olay etrafında şekillenir. Bu anlatılarda belirli ölçüde kutsiyet unsuru da bulunmaktadır. Efsaneler; dünyanın yaratılışı ve sonuna dair anlatılar, tarihî olaylar, tabiatüstü varlıklar ve dinî içerikli anlatılar olmak üzere çeşitli başlıklar altında sınıflandırılabilir (Karadeniz Yağmur, 2018: 317).

1.2.11. Halk Hikâyeleri

Halk hikâyeleri, Türk kültür tarihinin zengin kaynakları içinden varolmuş ve bu kaynaklar Türk edebiyatının her dönemde çeşitlenerek kültür birikiminin önemli ögelerinden biri olmuştur. (Nutku, 1975: 697) Tarihsel süreç içerisinde halk hikâyeleri, ilk olarak sözlü gelenek içinde ortaya çıkmıştır. Halk hikâyeleri zamanla yazıya geçirilerek varlığını sürdürmüştür. (Akyüz, 2015: 50) Bu bağlamda halk hikâyeleri, hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan beslenerek oluşmuş anlatı türleridir (Yapıcı, 2021: 2). Halk hikâyeleri, nazım ve nesrin bir arada kullanıldığı karma bir yapıya da sahiptir. Bu özellikleriyle masal, efsane, menkıbe ve fıkra gibi diğer anlatı türlerinden ayrılır (Yapıcı, 2021: 2). Halk hikâyelerinde olay örgüsü genellikle mensur kısımlarda aktarılırken, duygusal yoğunluk taşıyan bölümler manzum olarak ifade edilir.

Anlatıcılar, mensur kısımlarda değişiklik yapabilme özgürlüğüne sahipken, manzum kısımları olduğu gibi aktarmak zorundadır. Bu manzum bölümler; koşma, semai, mani, türkü ve divanî gibi nazım şekillerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu şiirler çoğunlukla hikâyeye adını veren kahramanlar tarafından dile getirilmektedir. Nesirden nazma geçişlerde ise “aldı sazı” gibi kalıp ifadeler kullanılır (Karakuş, 2023: 72). Bu özellikleriyle halk hikâyeleri, Batı edebiyatındaki romans türüne benzerlik göstermektedir (Çetin, 2022: 14). Konu bakımından ise halk hikâyeleri çoğunlukla aşk ve kahramanlık temaları etrafında şekillenir. Bu anlatılarda olaylar, çoğu zaman olağanüstü niteliklere sahip, kalıplaşmış kahramanlar aracılığıyla aktarılır. Bu tür hikâyelere Leylâ ile Mecnûn, Hüsrev ü Şirin, Yûsuf ile

Züleyhâ, Kerem ile Aslı ve Cemşid ü Hurşid gibi eserler örnek olarak verilebilir (Yapıcı, 2021: 3).

1.2.12. Meddah Hikâyeleri

"Meddâh" kelimesi, Arapça "m-d-h" kökünden türemiş olup ism-i fâil vezninde bir kelimedir. Başlangıçta "öven, metheden" anlamına gelen bu kelime, zamanla anlam genişlemesine uğrayarak "halk hikâyecisi, taklitçi" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. Meddah kelimesi aynı zamanda tek bir sanatçının sahne aldığı ve anlatmaya dayanan bir geleneksel tiyatro türünü de ifade eder. Sanatçı ise anlattığı olay ve kahramanlara göre taklitler yapar; jest ve mimiklerini kullanır, ses tonunu değiştirerek farklı karakterleri canlandırır. Konularını büyük şehirlerin günlük hayatından, masal ve halk hikâyelerinden alan meddahlar, aynı zamanda yeni ve farklı hikâyeler de üretebilmektedir (Tülücü, 2005: 2-3). Meddah hikâyeleri genellikle kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmıştır (Kaya, 2020: 605). Bu anlatıları yazıya geçirenlerin sayısı ise oldukça sınırlıdır. Meddah metinleri ancak XIX. yüzyıl içerisinde seyrek olarak basılmış, daha sonraki dönemlerde ise bazı yabancı araştırmacılar tarafından sistemli bir biçimde yayımlanmıştır (Nutku, 1975: 698). Meddahlar, farklı mekânlarda dolaşarak kahvehanelerde, çeşitli topluluk önlerinde ve zaman zaman saray çevresinde gösteriler yapmış; bu ortamlarda millî kahramanları ve önemli dinî şahsiyetleri konu alan anlatılar sunmuşlardır (Çetin, 2022: 16).

1.2.13. Fabl

Fabl, genellikle didaktik bir işlev taşıyan ve sonunda ahlâkî bir dersin açıkça ortaya konulduğu anlatılar olarak kabul edilir. Çoğunlukla çocuklara hitap eden hayvan hikâyeleri biçiminde tanımlanan bu tür, belirli bir öğretiyi aktarmaya yönelik, yönlendirici bir anlatı yapısına sahiptir (Lebrun, 2000: 47'den akt. Vicir, 2022: 8). Türkçede "hayvan masalı" olarak da adlandırılan fabl, dilimize Fransızca *fable* kelimesinden geçmiştir (Çomaklı, 2020: 3). Bu türde temel amaç, insanları kötü huy ve davranışlardan uzaklaştırarak onlara ahlâkî bir bilinç kazandırmaktır (Kaya, 2020: 375). Fabl kavramı sadece ifade ettiği türle sınırlı olmayıp, kökeni oldukça eskiye dayanan bir anlatı geleneğini de temsil eder. Edebî türler arasında en eski örneklerden biri olarak kabul edilen fabl, tarihsel süreç içerisinde komşu türlerle etkileşim hâlinde gelişmiş ve bu etkileşim sonucunda farklı anlamlar kazanmıştır. Latince *fari* ("konuşmak") fiilinden türeyen *fabula* kelimesi; "konuşma, kurmaca öykü, oyun, masal" gibi anlamları karşılamaktadır. Bu bağlamda fabl, hem "logos" (söz) hem de "mithos" (anlatı) boyutlarını bünyesinde barındıran bir edebî tür olarak değerlendirilebilir (Vicir, 2022: 8-9).

1.2.14. Romans

Romans, kökeni Latinceye dayanan ve Ortaçağ Avrupasında gelişen, aşk ve kahramanlık temalarını işleyen bir anlatı türüdür. İlk örnekleri Antik Yunan'a kadar uzanan romanslar, başlangıçta sözlü gelenekte anonim ve manzum olarak ortaya çıkmış, zamanla mensur ve yazarı belli metinler hâline gelmiştir. Genellikle mitoloji, masal ve destanla yakın ilişkili olan bu tür, kalıplaşmış anlatı unsurlarıyla idealize edilmiş kahramanların maceralarını konu edinir. Romanslar, gerçek hayattan ziyade hayalî ve yüceltilmiş aşk ve kahramanlık hikâyeleri sunarak özellikle aristokrat kesime hitap etmiş ve eğlence amacı taşımıştır. Romanslar, Roma İmparatorluğu'nun yaydığı "Roman dili" ile şekillenmiş olup bu metinler ağırlıklı olarak kilise aracılığıyla yayılmış ve halka aktarılmıştır. Bu tür, Batı edebiyatında yaklaşık 2. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüş ve Romantizm akımının hakim olduğu dönemde yeniden ilgi görmüştür. (Çetin, 2022: 16)

1.2.15. Boccacio Tarzı Hikâye

İtalyan yazar Giovanni Boccaccio'nun 14. yüzyılda kaleme aldığı Decameron, ilk edebî nesir metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir. (Aslan, 2019: 2061) Eserde, genel olarak veba salgını dönemindeki Floransa şehri ele alınır. Eserde, veba salgınından kaçmak amacıyla bir araya gelen yedi kadın ve üç erkekten oluşan on kişilik bir grubun, on gün boyunca her gün bir kişinin liderliğinde onar hikâye anlatarak hem zaman geçirmeleri hem de salgının etkisinden uzaklaşmaya çalışmaları konu edilmektedir (Sağıroğlu, 2025: 16 ve Çetin, 2015: 31). Boccaccio'nun bu eseri, klasik tahkiye geleneğinden modern hikâyeye geçişi temsil eden önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir ve bu anlayış doğrultusunda üretilen hikâyelere Boccacio Tarzı Hikâye adı verilmektedir (Çetin, 2022: 19).

1.2.16. Çoban Hikâyesi

Hayalî ve abartılı unsurların belirgin olduğu bir anlatı türüdür. Bu tür, İtalya'da ortaya çıkmış; zamanla Portekiz, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Çoban hikâyeleri, genellikle mutsuz âşıkların teselli bulmak amacıyla yaşadıkları duygusal ve idealize edilmiş aşkları, hüzünlü bir çoban hayatı çerçevesinde ele alır. Manzum parçalarla desteklenen bu anlatılarda hayaletler, büyüler, gerçeklikten uzak mekânlar, akıl ve mantıkla açıklanamayacak tesadüfler ve mucizevi olaylar yoğun bir şekilde yer almaktadır (Çetin, 2022: 19 ve Çetin, 2015: 32-33).

1.3. Hikâye Türünün Başlıca Özellikleri

Hikâye, olmuş ya da olması mümkün olayları estetik bir biçimde, belirli bir zaman ve mekân içinde, sınırlı sayıda kişi etrafında anlatan kısa bir edebî türdür. "Küçük roman" olarak da nitelendirilebilmekle birlikte; kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması ve tek bir olay ya da kesit üzerinden yoğun bir etki yaratması bakımından romandan ayrılır. Hikâyede ayrıntılı tasvirlere ve uzun anlatımlara yer verilmez; olaylar ve unsurlar az ve öz biçimde sunulur. Bu tür, hayatın tamamını değil, belirli bir anını ya da kesitini ele alarak insanı ve onun yaşadığı durumları yoğunlaştırılmış bir anlatımla yansıtmayı amaçlar. (Çetin, 2022: 20-21)

1.4. Yapıları ve Özellikleri Bakımından Hikâye Türleri

1.4.1. Durum Hikâyesi

Durum (Çehov) hikâyesi, hayattan alınmış bir kesiti ya da belirli bir insanlık durumunu sade ve doğal bir şekilde anlatan bir hikâye türüdür. En önemli temsilcisi Anton Pavloviç Çehov olduğu için bu tür "Çehov tarzı hikâye" olarak da adlandırılır. Bu türle yazılan hikâyelerde olaydan çok durum ön plandadır ve sıradan hayatın içinden küçük anlar, diyaloglar ve gözlemler anlatının temelini oluşturur. Durum hikâyelerinde belirgin bir giriş ve sonuç bölümü bulunmaz. Durum hikâyelerinde çoğu zaman gelişme kısmından başlar ve açık bir sonla tamamlanır. Böylece anlatı, okuyucunun zihninde devam eder. Durum hikâyesinde heyecanlı ve olağanüstü olaylara yer verilmez ve anlatım doğallık üzerine kuruludur. Yazar, çoğu zaman olaylara müdahale etmez ve okuyucuyu aktif hâle getirerek hikâyeyi kendi yorumuyla tamamlamasını sağlar. (Şahin, 2018: 11-12)

1.4.2. Olay Hikâyesi

Olay hikâyesi, temel bir çatışma üzerine kurulan ve genellikle tek bir merkezî kahraman etrafında gelişen olayları konu alan anlatı türüdür. Bu türün en önemli temsilcisi Guy de Maupassant olduğu için "Maupassant tarzı hikâye" olarak da adlandırılır. Olay hikâyelerinde asıl unsur olaydır. Tema, kişiler, zaman ve mekân gibi diğer öğeler bu olayın etkili biçimde sunulmasına hizmet eder. Anlatım çoğunlukla kronolojik bir düzen içinde ve hâkim bakış açısıyla gerçekleştirilir ve karakterlerin sosyal ve ekonomik durumlarına da yer verilir. Bu hikâyeler genellikle belirgin bir yapı izler. Girişte olay ve kişiler tanıtılır, gelişme bölümünde çatışma derinleşir, zirve noktasında gerilim en üst düzeye ulaşır ve sonuç kısmında ise çoğu zaman şaşırtıcı ya da açık bırakılmış bir sonla hikâye tamamlanır. Olay hikâyesinde okuyucunun ilgisini canlı

tutmak için tartışma ortamları oluşturulur ve bazı noktalar bilinçli olarak okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Böylece olay hikâyesi, kısa ve yoğun bir anlatımla güçlü bir etki yaratmayı amaçlar. (Şahin, 2018: 8-10)

1.4.3. Postmodern Hikâye

Modern öykücülüğün gelişiminde belirleyici olan temel düşünsel zemin modernizmdir. Postmodernizm kavramı ise modernin sonu, modernden sonra doğmuş bir anlayış, modernizmin devamı ya da ona karşı bir tepki olarak farklı şekillerde yorumlanmaktadır (Karabulut ve Sarıtaş, 2018: 1-2). Modernizmin merkezinde yer alan varoluşsal krizler, bunalımlar ve kimlik arayışı, postmodernizmle birlikte yeni bir boyut kazanmış ve bireyin bu arayışına yönelik farklı yorum ve yaklaşımlar edebiyat ve sanat alanında kendini göstermiştir. Postmodern edebiyat, anlatım teknikleri ve biçem denemeleri bakımından oldukça zengin ve çeşitlidir. Bu anlayışta kahraman, bakış açısı, olay örgüsü, dil ve biçim gibi metnin temel unsurlarında önemli dönüşümler görülür. Metinler çoğu zaman belirli bir anlam iletme kaygısı taşımaz; anlatının içeriğinden çok, nasıl kurgulandığı ve sunulduğu önem kazanır. Yazar kimi zaman metnin içinde kaybolur, kimi zaman da metne müdahale ederek anlatının kurmaca yapısını görünür kılar. Bu bağlamda postmodern metinlerde üstkurmaca ve metinlerarasılık gibi tekniklere sıklıkla başvurulmaktadır (Güven, 2020: 383-386). Türk edebiyatında postmodernizmin yansımaları ilk olarak 1970'li yıllarda görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda öne çıkan isimlerin başında Oğuz Atay gelmektedir. Yazarın 1975 yılında yayımlanan Korkuyu Beklerken adlı eseri, postmodern anlatımın önemli örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Oğuz Atay, Türk edebiyatında modernist ve postmodernist anlatım tekniklerini kapsamlı biçimde uygulayan öncü yazarlardan biri olmuş; eserlerinde dönemin hâkim edebî anlayışlarına karşı çıkarak özgün bir anlatı dünyası kurmuştur. Bu eserlerdeki karakterler, toplumsal yapıyla uyum sağlayamayan ve kendi iç dünyalarında sıkışmış bireyler olarak dikkat çekmektedir (Kayabaşı ve Özdarıcı, 2022: 317).

1.4.4. Küçürek Hikâye

Küçürek Hikâye terimini bize kazandıran, Ramazan Korkmaz'dır. Küçürek hikâye, hikâyenin bir alt türü olup çok az sözcükle tek bir anı, durumu ya da düşünceyi yoğun ve çarpıcı bir biçimde aktaran kısa anlatılardır. Küçürek hikâyelerin kesin sınırları ve ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte, temel özellikleri kısalık, yoğunluk, şiirsellik ve çoğu zaman açık uçlu bir yapı taşımasıdır. Okuyucuyu

metnin anlamını tamamlamaya yönelten bu tür, sınırlı hacmine rağmen güçlü bir etki yaratmayı amaçlar. (Şahin, 2026: 13-15)

1.4.5. Fantastik Hikâye

Fantastik edebiyat, gerçek ile doğaüstü unsurların iç içe geçtiği, okuru sürekli bir belirsizlik ve tereddüt içinde bırakan bir anlatı türüdür. Kökeni mitoloji ve sözlü anlatılara dayanan bu tür, hayal gücüne dayalı yeni gerçeklikler kurar ve gerçek ile kurmaca arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Fantastiği diğer türlerden ayıran temel özellik, okuyucunun anlatılanların gerçek olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varamamasıdır. (Dıvarcı, 2024: 4-8) Fantastik hikâye, gerçek ile doğaüstünün iç içe geçtiği, okuyucuda korku, tedirginlik ve belirsizlik duygusu uyandıran bir anlatı türüdür. 19. yüzyılda özellikle Gotik romanın etkisiyle gelişmiş, Hoffmann ve Poe gibi yazarlarla yaygınlaşmıştır. 20. yüzyılda ise Tolkien sayesinde farklı yönlere evrilerek hem psikolojik hem de hayal gücüne dayalı anlatımlarla zenginleşmiştir. (Dıvarcı, 2024: 11-13) Edebiyatımızda fantastik hikâye, kökenini Dede Korkut gibi eski sözlü ve yazılı anlatılardan alsa da Tanzimat döneminde pozitivist ve gerçekçi anlayışın etkisiyle geri planda kalmıştır. Cumhuriyet döneminde de uzun süre ihmal edilen fantastik edebiyat, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Sait Faik gibi yazarlarla yeniden görünür hâle gelmiştir. Bu tür, özellikle 1950 kuşağıyla birlikte bireysel ve yer yer fantastik unsurlar taşıyan eserler ortaya çıkmıştır. Ancak bizdeki bu tür, Batı'daki kadar gelişmemiştir. (Dıvarcı, 2024: 13-17)

1.4.6. Modern Hikâye

Edebiyatımızda modern hikâyenin doğuşu XIX. yüzyıla dayanmaktadır. Klasik edebiyat ve halk edebiyatı içinde iki ayrı çizgi hâlinde gelişen geleneksel hikâye anlayışı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini Batı edebiyatındaki örneklere benzer modern anlatılara bırakmaya başlamıştır (Demir, 2006: 128). Geleneksel anlatıda yazar ile kahraman arasındaki mesafe göreceli dir ancak bu göreceli mesafe her an değişebilir ve yazar, gerektiğinde anlatıdaki kişilerle bir arada bulunabilir yani özdeşleşebilir. Buna karşılık modern anlatıda "bakış açısı" ve "mesafe ilkesi" ön plandadır. Bu anlayışta özdeşleşme, anlatı sisteminin izin verdiği ölçüde ve yalnızca gerekli olduğunda gerçekleşir. Bu durum, sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki yapısal farktan kaynaklanmaktadır; sözlü kültürün yönlendirdiği anlatı ile yazılı kültürün biçimlendirdiği anlatı farklı bir kurgu ve teknik üzerine kuruludur (Demir, 2006: 105-106). Türk edebiyatında modern hikâyeciliğin en önemli temsilcilerinden biri Sait Faik Abasıyanık'tır. Sait Faik, hikâyelerinde çoğunlukla öznel bir üslup benimsemiş; bireyin iç dünyasına yönelerek kendi duygu ve

düşüncelerini anlatılarına yansıtmıştır (Çetin, 2022: 24). Arayış ve deneysel tutumlardan sonra modem öyküyle ilk temas Sami Paşazade Sezai ile gerçekleşir. Sezai, Küçük Şeyler ile modern öykünün ilk kusursuz örneğini verir. (Tosun, 2011: 38)

1.4.7. Kısa Hikâye

Kısa hikâye, kurgusal düzyazı türleri içinde sınırlı hacmi, yoğun anlatımı ve tek bir etki uyandırma amacıyla öne çıkan bir anlatı biçimidir. Genellikle az sayıda karaktere, dar bir zaman dilimine ve sınırlı bir olay örgüsüne dayanır. Roman gibi hayatın geniş bir kesitini bütün ayrıntılarıyla sunmak yerine, yaşamın belirli bir ânını, durumunu ya da kesitini seçerek bunu yoğun, etkili ve estetik bir biçimde işler. Kısa hikâyenin en belirgin özelliği, okuyucuda tek ve güçlü bir izlenim bırakma isteğidir. Olay, kişi, zaman ve mekân unsurları bu etkiyi destekleyecek biçimde düzenlenir ve gereksiz ayrıntılara, uzun tasvirlere ve fazla kişiye yer verilmez. Kısa hikâye, tarihsel olarak eski anlatı geleneklerinden beslenmekle birlikte, bağımsız bir edebî tür olarak özellikle XIX. yüzyılda belirginleşmiş ve modern edebiyatta kendine özgü kuralları olan bir anlatı türü hâline gelmiştir. Günümüzde ise kısa hikâye, klasik biçimin yanı sıra daha da yoğunlaştırılmış yapılarıyla "çok kısa hikâye" ya da "flash fiction" gibi türlere de kaynaklık eden dinamik bir edebî alan olarak varlığını sürdürmektedir. (Köker, 2020: 249-258)

1.5. Modern Hikâyenin Yapı Unsurları

1.5.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, edebî metinde olayların neden-sonuç ilişkisi içinde birbirine bağlanarak oluşturduğu zincir olup eserin temel unsurudur (Bayburtlu, 2019: 187-188).

Bu yapı, anlatı kişilerinin belirli bir zaman ve mekân içinde gerçekleştirdikleri eylemlerden oluşan olay akışını düzenler ve metnin bütünlüğünü sağlar. Anlatılarda olay örgüsü iki düzeyde ele alınabilir: İlki, olaylar dizisini kurgulayan yazarın oluşturduğu olay örgüsüdür. İkincisi ise hedefler belirleyen, planlar yapan ve olayları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışan karakterlerin kurduğu olay örgüsüdür. Bu yönüyle olay örgüsü, hem yazarın okuyucu üzerinde belirli bir etki ve deneyim oluşturmasını sağlayan hem de karakterlerin diğer kişiler ve hayatın tesadüfleri üzerinde kontrol kurma çabalarını yansıtan bir yapı işlevi görür (Onarıcıoğlu, 2021: 540). Bu bağlamda olay, metindeki kişilerin yaşadıkları durumlar ve çatışmalar olarak tanımlanırken, olay örgüsü ise bu olayların estetik

bir düzen içerisinde, anlamlı ve bütünlüklü bir şekilde kurgulanmasıdır.

1.5.2. Kişiler Kadrosu

Kişiler kadrosu, hikâye, roman ve tiyatroda olayları yaşayan ve var eden kişi ya da insanlaştırılmış varlıklardır. Edebî metinlerde vazgeçilmez olan bu unsurlar, olayın kurgusuna göre şekillenir ve yazarın gözlemlerinden beslenir. Kişiler ikiye ayrılır: Tip, belirli bir toplumu veya grubu temsil eden kalıplaşmış kişidir; karakter ise kendine özgü özelliklere sahip, bireysel ve özgün kişiliktir. (Bayburtlu, 2019: 188)

1.5.3. Zaman

Bir metinde zaman farklı türlerde ele alınır: yazma zamanı (yazarın eseri yazdığı), okuma zamanı (okuyucunun eseri okuduğu) ve kurguya ait zamanlar. Kurgu içinde ise iki temel zaman vardır: vak'a zamanı, olayların gerçekleştiği süre; anlatma zamanı ise bu olayların anlatıldığı zamandır. Bu iki zaman bazen örtüşebilir, bazen farklılık gösterebilir. (Bayburtlu, 2019: 188)

1.5.4. Mekân

Mekân, edebî eserde olayların geçtiği yer olup anlatının temel unsurlarındandır. Aynı zamanda mekân, karakter ve olaylar üzerinde etkili olabilir ve yazar tarafından bilinçli olarak seçilir. (Çetin, 2022: 28 ve Bayburtlu, 2019: 188)

1.5.5. Konu

Konu, hikâyede işlenen duygu ya da düşüncenin somut bir olay veya durum üzerinden ele alınmış hâlidir ve temayı belirli bir çerçeveye oturtmaya hizmet eder.

1.5.6. Çatışma

Edebiyatta çatışma, anlatının merkezinde yer alan ve karakterlerin amaçlarına ulaşmasını zorlaştıran içsel ya da dışsal karşıtlıkların oluşturduğu mücadeledir.

1.5.7. Anlatıcı ve Bakış açısı

Edebiyatta anlatıcı, olayları okura ileten kurgusal bir figürdür ve yazarın kendisiyle özdeş değildir. Bakış açısı ise bu anlatıcının olayları algılama, yorumlama ve aktarma biçimini ifade eder.

2. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Hikâye

Tanzimat döneminde Batı'ya yöneliş, akılcılık ve gerçekçilik temelli yeni bir düşünce yapısını beraberinde getirmiş; bu durum edebiyatta

da etkisini göstererek masalsı ve hayalî anlatıların yerini daha gerçekçi hikâyelere bırakmasına yol açmıştır. Ancak nesir dilinin oluşumu kısa sürede gerçekleşmemiş, klasik edebiyat geleneğiyle yetişen yazarların etkisiyle bu süreç zaman almıştır. Bu dönemde nesir dili, sanatlı ve süslü anlatımdan uzaklaşarak sadeleşmiş ve günlük hayata yönelmiştir.

Özellikle gazeteler (Takvim-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahvâl, Tasvir-i Efkâr vb.) bu sadeleşmede önemli rol oynamış ve halkın anlayabileceği bir "gazete dili"nin oluşmasını sağlamıştır. Tercüme Odası'nın çalışmaları ve Batı'dan gelen kavramların Türkçeye aktarılması da dilin gelişimine katkıda bulunmuştur. Şinasi, dilde sadeleşme ve düşüncenin açık ifade edilmesi konusunda öncü olmuş; zincirleme, süslü cümle yapıları yerine kısa ve anlaşılır anlatımı benimsemiştir. Ayrıca Batı'dan gelen yeni edebî türler (roman, hikâye, tiyatro, makale) dilin ifade imkânlarını genişletmiş; diyalog, tasvir ve psikolojik çözümleme gibi unsurlar nesrin gelişimini hızlandırmıştır. Bunun yanında Fransızca başta olmak üzere Batı dillerinin etkisiyle Türkçeye yeni kelime ve kavramlar girmiş, bu durum hem söz varlığını hem de anlatım biçimini etkilemiştir. Roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerin yaygınlaşması da nesir dilinin sadeleşmesi ve modernleşmesinde önemli rol oynamıştır. (Gariper, 2004: 50-52) Bu dönemde verilen hikayeleri genel olarak şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

2.1. Çeviri Hikâyeler

2.1.1. Yusuf Kâmil Paşa- Terceme-i Telemak

Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan yaptığı Tercüme-i Telemak, Tanzimat dönemi Türk edebiyatında Batı kaynaklı ilk uzun anlatı çevirilerinden biri olarak önemli bir yer işgal etmektedir. 1699 yılında yayımlanan eser, Yunan mitolojisine dayanan bir anlatı çerçevesinde ahlâkî ve siyasî öğretiler sunan didaktik bir metin niteliğindedir. Fenelon'un, bir prensin eğitimi amacıyla kaleme aldığı bu eser, içerdiği yönetim eleştirileri nedeniyle dönemin siyasal çevrelerinde tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı sahasında ise Yusuf Kâmil Paşa tarafından 1862 yılında yayımlanan çeviri, Tanzimat döneminin Batı'ya yönelen düşünsel ve kültürel açılımının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Eser, dönemin eğitim kurumlarında okutulmuş ve geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. Bununla birlikte, Ahmet Vefik Paşa tarafından dilinin ağır bulunması, eserin yeniden tercüme edilmesine yol açmıştır. (Gökalp Alparslan, 2022)

2.1.2. Münif Paşa- *Mağdûrîn* Hikâyesi

Münif Paşa'nın Mağdûrîn Hikâyesi, Les Misérables adlı eserin özet hâlinde yapılan ilk Türkçe çevirilerinden biridir. 1862 yılında gazetede tefrika edilen bu çeviri, Batılı roman anlayışının Türk edebiyatına girişinde önemli bir yere sahiptir. Eser, fakir bir köylü olan Jean Valjean'ın, ailesini doyurmak için ekmek çaldığı için hapse düşmesiyle başlar. Uzun yıllar süren mahkûmiyetin ardından toplum tarafından dışlanan Valjean, Bishop Myriel'in merhameti sayesinde hayatını değiştirir. Bu olaydan sonra kimliğini gizleyerek yeni bir hayat kurar, zenginleşir ve saygın bir kişi hâline gelir. Ancak geçmişi, Javert tarafından ortaya çıkarılır. Valjean yeniden hapse girse de kaçar ve Cosette'i evlat edinerek Paris'te yeni bir hayat kurar. Cosette büyüyüp Marius ile evlenir. Valjean, gerçek kimliğini açıklayınca dışlanır; ancak sonradan onun iyiliği anlaşılır. Hikâye, Valjean'ın Cosette'e mirasını bırakarak ölmesiyle son bulur. (Kula, 2022)

2.1.3. Ahmed Lutfî- Hikâye-i Robinson

Vak'anüvis Ahmed Lutfî'nin Hikâye-i Robenson adlı eseri, Robinson Crusoe'nun Arapçadan Türkçeye yapıwlmış ilk çevirilerinden biridir. 1864 yılında yayımlanan bu hikâyede, Batı edebiyatının önemli klasiklerinden birinin Osmanlı okuyucusuna tanıtılmasını sağlamıştır. Eser, denizlere açılma tutkusu nedeniyle ailesinin izni olmadan yola çıkan Robinson'un gemi kazası sonucu ıssız bir adaya düşmesi ve burada hayatta kalma mücadelesini konu edinir. Hikâyede bireyin doğayla mücadelesi, yalnızlık ve yaşam becerileri işlenen temalar arasındadır. (İpek, 2022)

2.2. Yerli Hikâyeler

Türk edebiyatında hikâye ve roman alanındaki yerli ürünler, Ahmet Mithat Efendi'nin 1870 yılında yayımlanan Kıssadan Hisse ve Letaif-i Rivayat adlı eserleriyle başlar. (Solok, 1971: 203)

2.2.1. Ahmet Midhat Efendi- Kıssadan Hisse

Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı eseri, çocuklara yönelik olarak yazılmış fabl türünde bir kitaptır. Eserde çoğu Ezop ve Fénelon'a ait olmak üzere toplam elli fabl yer almakta, bazı fabllar ise anonim yazarlara aittir. Ahmet Mithat, bu eseri çocukları eğitmek ve okumaya alıştırmak amacıyla hazırlamıştır ve dili sadeleştirerek anlaşılır hâle getirmiştir. Eserdeki fabllar, basitten zora doğru sıralanmış; böylece çocukların okuma alışkanlığı kazanması hedeflenmiştir. Ayrıca fablların çoğuna "kıssadan hisse" eklenmiş, son kısımlarda ise okuyucunun kendisinin sonuç çıkarması beklenmiştir. Hikâyede kibir, gurur, dürüstlük, kanaatkârlık, sabır,

akıl, tevazu gibi ahlaki temalar işlenir. En çok vurgulanan tema ise olduğundan farklı görünmenin insanı felakete sürüklemesidir. Eserde ideal insan tipi; sade, dürüst, kanaatkâr ve aklını doğru kullanan birey olarak sunulmuştur. (Vicir, 2022)

2.2.2. Ahmet Mithat Efendi- Letaif-i Rivayat

Ahmet Mithat Efendi, ilk hikâyelerini 1870 yılında Bağdat'ta yazmış ve bu anlatıları daha sonra *Letaif-i Rivayat* başlığı altında yayımlamıştır. Bu eser, 1870-1894 yılları arasında yayımlanan yirmi beş kitaptan oluşan geniş bir külliyattır ve toplamda otuz hikâye ile romanı içerir. Başlangıçta üç kitap olarak planlanan seri, gördüğü ilgi üzerine genişletilmiş; ancak ortak bir tema etrafında oluşturulmamıştır. Bu eserleri diğer romanlarından ayıran temel özellik, hacimlerinin daha kısa olmasıdır. Hikâyelerin çoğu Osmanlı aile hayatını konu alırken, bazıları yabancı mekânlarda ve kişilerle kurgulanmıştır. İçerik bakımından bu anlatılar, klasik âşık hikâyelerinin yapısını andırır. Aşk ve evlilik önündeki engeller, bu engellere karşı verilen mücadeleler ve çoğunlukla kavuşma ya da ölümle sonuçlanan sonlar dikkat çeker. Ayrıca kölelik ve cariyelik gibi toplumsal konular da işlenmiş; bazı hikâyelerde dramatik durumlar üzerinden toplumsal sorunlara dikkat çekmiştir. (Safi ve Kuru, 2024: 286)

2.2.3. Emin Nihat- Müsameretname

Emin Nihat'ın Müsameretnâme adlı eseri, 1870-1871 yılları arasında cüzler hâlinde yayımlanmış olup, çerçeve hikâye tekniğiyle kurgulanmış bir anlatı niteliği taşır. On üç cüz ve yedi hikâyeden oluşan eser, kış gecelerinde bir araya gelen dost meclislerinde anlatılan çeşitli sergüzeştlerin bir araya getirilmesiyle oluşur. Yazar, geleneksel anlatı formuna bağlı kalmakla birlikte yeni konuları da anlatı dünyasına dâhil etmiş; özellikle "Bir Osmanlı Kapudanının Bir İngiliz Kızı ile Vuku Bulan Sergüzeşti" adlı hikâyede, yer yer acemice de olsa, Tanzimat'tan itibaren edebiyatta sıkça işlenen iki uygarlık, iki din, iki kültür ve iki gelenek arasındaki karşıtlığı ele almıştır (Gündüz, 2009: 768). Ayrıca Müsameretnâme'yi oluşturan metinler için, eserin ilk cüzünün sonunda her bir anlatıyı ifade etmek üzere "fıkra" teriminin kullanıldığı da görülmektedir (Gariper, 2004: 55). Eserde yer alan hikâyelerde genellikle aşk, ayrılık, sadakat, esaret ve tesadüfler etrafında gelişen bireysel maceralar konu edinilir. Anlatılan olaylar çoğunlukla kişilerin başlarından geçen gerçek ya da gerçeğe yakın hadiselerden oluşur. Âşıkların kavuşamaması, zorla evlilikler, yabancı diyarlarda yaşanan aşk ilişkileri, kölelik ve özgürlük mücadeleleri gibi temalar öne çıkarken; bireylerin

karşılaştıkları zorluklar, toplumsal baskılar ve ahlaki sınavlar da olay örgüsünün temel unsurlarını oluşturur (Enginün, 2020: 184-186).

2.2.4. Giritli Aziz Efendi- Muhayyelât

Giritli Aziz Ali Efendi'nin 1797 yılında kaleme aldığı *Muhayyelât-ı Ledünn-i İlâhî*, bir mukaddime ve birbirine bağlı üç hikâyeden oluşan bir eserdir. Yazar bu hikâyeleri "hayâl" olarak adlandırmış ve eseri oluştururken Doğu kaynaklı ibretli hikâyelerden etkilenmiş, aynı zamanda kendi hayal gücünü de katarak anlatıları yerlileştirmiştir. Eserde ilk hikâyede padişah çocuklarının olağanüstü varlıklarla yaşadığı maceralar, ikinci hikâyede bir tüccarın oğlunun başından geçen sıra dışı olaylar, üçüncü hikâyede ise tasavvufî bir dünyanın anlatımı yer alır. Hikâyelerde peri, cin, büyü gibi masalsı unsurlar ile gerçek mekân ve toplumsal hayat unsurları bir arada kullanılmıştır. Dil ve üslup bakımından eserde hem ağır ve süslü anlatım hem de daha sade ve gerçekçi ifadeler bir arada görülür. (Türk ve Ayar, 2022)

2.2.5. Ahmet Mithat- Esaret

Bu hikâye, Tanzimat hikâye ve romanlarında çok kullanılan esaret ve insan ticareti konusu üzerine yazılmış olan ilk eserdir. Bu hikâyede vaka, olamayacak kadar büyük bir tesadüf temeli üzerine kurulmuştur. (Solok, 1971: 53)

2.2.6. Emin Nihat- Vasfi Bey ile Mukaddes Hanımın Sergüzeşti

Hikâyede evlenme gelenekleri çerçevesinde ataerkil aile yapısı ele alınmış; bireylerin kendi istekleri yerine aile büyüklerinin kararlarıyla yapılan evliliklerin olumsuz sonuçları vurgulanmıştır. Ayrıca aşkın yalnızca belirli kişilere özgü olmadığı, herkesin sevme yetisine sahip olduğu belirtilmiş ve aile mutluluğunun sevgiye dayanması gerektiği ifade edilmiştir. Eserde Kağıthane gezileri ve gençler arasındaki ilişkiler gibi dönemin sosyal hayatına ait sahneler dönemine göre oldukça başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Hikâyede kullanılan mekân tasvirleri ise sadece süsleme amacıyla değil, olay örgüsünü destekleyen ve kahramanların ruh hâlini yansıtan bir işlevle kullanıldığını da söyleyebiliriz. (Solok, 1971: 60)

2.2.7. Emin Nihat- Faik Bey ile Nuridil Hanımın Sergüzeşti

Faik Bey ile Nuri Dil Hanım'ın Sergüzeşti, Tanzimat edebiyatında sıkça işlenen esaret ve insan ticareti temasını ele alan erken örneklerden biridir. Hikâyede Kafkasya'dan kaçırılan bir çocuğun yaşadıkları, cariyelik sistemi ve bu çerçevede gelişen aşk ilişkileri anlatılır. Bu yönüyle eser, Samipaşazade Sezai'nin *Sergüzeşt* adlı eserini etkilemiş görünmektedir. Ayrıca hikâyede olay örgüsü büyük

ölçüde tesadüflere dayandırıldığını da bu bağlamda ifade edebiliriz. (Solok, 1971: 68)

3. Servet-i Fünun Akımında Hikâye

Servet-i Fünun topluluğundaki roman yazarları aynı zamanda hikâye de yazmışlardır. Bu nedenle bu yazarların romanlarında görülen özellikler, büyük ölçüde hikâyelerine de yansımıştır. Bu dönemde geleneksel edebiyatla olan bağların önemli ölçüde koptuğu ve Batı etkisinin belirgin biçimde hissedildiği görülür. Sanatkârane üslup, ayrıntılı tasvir ve tahliller, gerçekçi hayat sahneleri ve sosyal hayattan kesitler öne çıkan unsurlardır. Realist tutum ise daha bilinçli ve baskın bir şekilde kendini gösterir. Servet-i Fünun topluluğu ile II. Meşrutiyet dönemi yazarlarının bir kısmında Maupassant tarzı kurgulama tekniği belirgin biçimde görülmektedir. Bu yazarların eserlerinde olay unsuru büyük ölçüde geri planda kalmış; bunun yerine ruhsal durumların tasviri, iç çözümlemeler ve duygusal tepkilerin aktarımı ön plana çıkmıştır. (Korkmaz, 2004: 160-161) Servet-i Fünun öykücülüğü, belirli bir sanat anlayışına sıkı sıkıya bağlı olmadığından, şiir ve romanda olduğu gibi "mesaj verme" yerine "sezdirme"yi esas alır. Dar ve kapalı bir sosyal çevrede, bireyin kendisiyle ve çevresiyle yaşadığı uyumsuzluklardan doğan sıkıntılar ve iç çatışmalar bu hikâyelerin temelini oluşturur. Olaylar genellikle tekdüze bir zaman ve mekân içinde gelişir ve klasik bir olay örgüsü yapısı gösterir.

Hikâyelerde işlenen konular çoğunlukla bireysel niteliktedir. Romantik aşk, kadın, evlilik, tabiat, yalnızlık, karamsarlık, ümitsizlik, hayalî ve pastoral mekânlara kaçış arzusu, hastalık, evlat sevgisi, aile ve merhamet gibi temalar ön plandadır. Sosyal ve siyasî konulara ise büyük ölçüde yer verilmemiştir. Kişi kadrosunda ise sanatçı ruhlu, piyano çalan, yabancı dil bilen aristokrat kadın tipleri; ince ruhlu âşıklar; mürebbiye, dadı, kalfa, mirasyedi ve çapkın gibi karakterler dikkat çeker. Dil ve üslup bakımından bu dönemde belirgin bir ağırlaşma görülür. Nadir kullanılan eski kelimelere yer verilmiş; uzun, karmaşık ve çoğu zaman anlaşılması güç tamlamalar kurulmuştur. Simgesel ve sanatkârane bir anlatım tercih edilmiş, estetik kaygı ön plana çıkarılmıştır. Sami Paşazade Sezai, Halit Ziya ve Mehmet Rauf gibi yazarlar, süslü ifadelerle ve ayrıntılı tasvirlerle zenginleştirilmiş bir üslup benimsemişlerdir (Çetin, 2016: 126).

3.1. Halit Ziya Uşaklıgil- Sade Bir Şey

Halit Ziya Uşaklıgil'in "Sade Bir Şey" adlı hikâyesinde, bireysel bir zaaf olarak hırs teması işlenir. Hikâyede, saatçilik yapan Hasan ve Hüseyin adlı iki kardeşin yaşamları karşılaştırmalı biçimde ele alınır.

Babalarından kalan dükkânda birlikte çalışan kardeşler, babanın ölümünden sonra ayrılır. Hırslı ve daha fazla kazanma arzusu taşıyan Hasan Efendi, kendi işini büyütmek ister; ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanır ve zamanla ekonomik sıkıntıya düşer. Buna karşılık kanaatkâr, tedbirli ve cömert bir karakter olan Hüseyin Efendi, işlerini geliştirerek başarılı olur. Hasan Efendi'nin hırsı, onu yanlış kararlar almaya sürükler ve hem maddi hem de manevi açıdan çöküşüne neden olur. Sonunda geçim sıkıntısı sebebiyle kardeşinin dükkânına sığınmak zorunda kalır. Hüseyin Efendi ise tüm bu süreçte anlayışlı ve yardımsever bir tavır sergileyerek ağabeyine destek olur. Hikâyede dar ve geniş mekânlar birlikte kullanılmıştır ve olaylar Hasan Efendi merkezinde gelişmiştir. Anlatım, hâkim bakış açısıyla ve tarafsız bir üslupla sunulmuş; yoğun tasvir ve tahlillere yer verilmemiştir. Eser, hırs ile kanaatkârlık arasındaki karşıtlık üzerinden, bireyin hayal ile gerçek arasındaki uyumsuzluğunu ortaya koymaktadır. (Aslan, 2008: 396-399)

3.2. Halit Ziya Uşaklıgil- Mahalleye Mevkuf

Mahalleye Mevkuf, mahallede "Doğrubasmaz" lakabıyla tanınan Salim Hoca'nın kızı Şerife'nin hayatı anlatılmaktadır. Şerife, daha çocukluğundan itibaren mahalle halkı tarafından sürekli çağrılan, başkalarının işine koşan, onların çocuklarını oyalayan, hasta çocuklara arkadaşlık eden, daha sonra da mektepte mahalle kızlarına kalfalık yapan bir genç kızdır. Zamanla dikiş, nakış ve ev işlerinde de beceri kazanır; mahallede düğün hazırlıkları, çeyiz işleri ve benzeri işlerde herkes ondan yararlanır. Ancak bütün bu emeklerinin karşılığında yalnızca *"Eksik olma kızım"* gibi sözlerle yetinilir. Şerife'nin babası Salim Hoca ise mahallede cimri ve hilekâr biri olarak tanınmaktadır. Mahalleli onun gizli bir serveti olduğuna inanır ve kızını bilerek yoksulluk içinde bıraktığını düşünür. Bu yüzden Şerife de zamanla, kendisini sürekli başkalarının hizmetine koşan ama kendi hayatında hiçbir güzelliğe sahip olamayan biri olarak görmeye başlar. Başkaları için çeyizler hazırlarken, güzel eşyalar dikerken kendisinin mahrum bırakıldığı şeylerin farkına varır ve babasına karşı kırgınlık duyar. Bir süre sonra Şerife için evlilik meselesi gündeme gelir. Bunun üzerine mahalle baskısı artar ve herkes Salim Hoca'nın kızının çeyizi ve düğünü için para harcaması gerektiğini söyler. Sonunda Salim Hoca, evi ipotek ettirerek düğün masraflarını karşılamak zorunda kalır. Buna rağmen mahalle halkı yine onu suçlar ve bu durumu bile cimriliğinin bir başka şekli olarak yorumlar. Şerife, ödünç eşyalar ve başkalarından toplanan eşyalarla evlendirilir. Evlilikten sonra da Şerife'nin hayatı değişmez. O, yine mahalleye hizmet etmeye devam edecek bir kişi olarak görülür. (Solok, 1971: 209-219)

3.3. Hüseyin Cahit Yalçın- Hayat-ı Muhayyel

Hayât-ı Muhayyel, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Servet-i Fünûn döneminde kaleme aldığı ve ilk baskısı 1899'da yapılan hikâye kitabıdır. Eserde yirmi bir hikâye yer almakta olup, bu metinler yazarın 1896-1908 yıllarını kapsayan ilk hikâyecilik evresine aittir. Söz konusu hikâyeler, Servet-i Fünûn edebiyatının estetik ve tematik özelliklerini yansıtan ürünlerdir. Yazarın hikâyelerinde teknik bakımdan bazı zayıflıklar bulunmakla birlikte, güçlü bir anlatım ve belirgin bir realist etki dikkat çeker. Hikâyelerde genellikle sanatkâr ruhlu, aşk acısı çeken ve kötümser bireylerin yer aldığı; bireysel duyguların ön planda tutulduğu görülür. Kitaba adını veren "Hayât-ı Muhayyel" hikâyesi ise, Servet-i Fünûn neslinin gerçek hayattan kaçış arzusunu ve ideal bir yaşam kurma hayalini konu edinmesi bakımından öne çıkar. Eserde yer alan diğer hikâyelerde dönemin sosyal yaşamı, özellikle İstanbul'daki seçkin çevreler ve azınlıkların hayat tarzları yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra, bazı hikâyelerin dönemin ahlâk anlayışına uygun hâle getirilmek üzere değişikliğe uğratıldığı bilinmektedir. (Başeğmez, 2022)

3.4. Ahmet Hikmet Müftüoğlu- Haristan ve Gülistan

Bu hikâye, Ahmet Hikmet'in Servet-i Fünun akımının ilke ve anlayışları doğrultusunda, içerisinde mensur şiirlerin ve hikâyelerin de bulunduğu bir eserdir. (Enginün, 2020: 382 ve Argunşah, 2004: 206) Hikâye temel olarak olağanüstü olaylar üzerine kurulmuş olup, bu yönüyle Fransız edebiyatında conte[8] olarak adlandırılan anlatı türüne yaklaşmaktadır. Hikâyede son derece süslü, özentili ve şairane bir üslup tercih edildiğini görmekteyiz. Bununla birlikte hikâye, özgün bir kurguya sahip olmayıp bir Fransız hikâyesinden alınmıştır. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın da bu durumu açıkça ifade ederek, söz konusu hikâyenin Rosny kardeşlerin bir eserinden doğrudan alındığını belirtmektedir (Solok, 1971: 252)

3.5. Ahmet Hikmet Müftüoğlu- Yeğenim

Bu hikâye, Batı kültürünü yüzeysel biçimde benimseyerek züppeleşen bir gencin, amcasının gözünden eleştirilmesini konu alır. Paris'te eğitim gördükten sonra dönen yeğen, bilgisinden çok gösterişe ve yapay davranışlara yönelmiş ve ailesinin değerlerini küçümseyerek evde düzeni bozmuştur. Amca, bu durumu abartılı ve mizahi bir dille anlatır. Sonunda yeğen, Anadolu'da çalışmaya gönderilir ve zamanla sadeleşerek olgunlaşır. (Solok, 1971: 255-258)

[8] Bir çeşit masal türü.

3.1. Servet-i Fünun Akımı Dışında Kalan Kişilerin Hikâyeleri

3.1.1. Hüseyin Rahmi Gürpınar- Misafir

Bu hikâye ise bir ailenin uzun süredir evlerinde kalan ve gitmek bilmeyen misafirlerinden duyduğu rahatsızlık anlatılır. Misafirler, evin düzenini bozmuş, masrafları artırmış ve ev halkını zor durumda bırakmıştır. Ev sahipleri kendi aralarında bu durumdan şikâyet ederken, misafirler ayrılmaya karar verdiklerinde aynı kişiler onları kalmaları için ısrarla davet eder. Hikâye temel olarak toplumdaki yapmacık misafirperverliği ve içten olmayan davranışları eleştirel bir şekilde ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. (Solok, 1971: 315-319)

3.1.2. Samipaşazade Sezai- Küçük Şeyler

Samipaşazade Sezai, yazmış olduğu küçük hikâyelerini *Küçük Şeyler* adlı eserinde toplamış ve bu eser Türk edebiyatında Batılı tarzda yazılmış ilk küçük hikâye örnekleri arasında yer almıştır. Hikâyelerde yer yer romantizm ve realizm birlikte görülürken, bazıları tamamen realist bir anlayışla kaleme alınmıştır. (Solok, 1971: 117) Bu kitapta sekiz kısa hikâye yer alır. Bunlardan biri çeviri, biri sanatlı düzyazı, altısı da öyküdür. (Bayraktar ve Gariper, 2021: 332)

3.1.3. Samipaşazade Sezai- Pandomima

Samipaşazade Sezai'nin *Pandomima* adlı hikâyesi, doğrudan anlatım yerine sembolik ve çağrışıma dayalı bir anlatım tekniği üzerine kurulmuştur. Hikâyenin merkezinde, dile getirilemeyen, tek taraflı ve sessiz bir aşk yer almakta; bu bağlamda "pandomima" kavramı, duyguların sözle değil, işaretler ve beden dili aracılığıyla ifade edilmesini karşılayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Hikâye boyunca kullanılan semboller ve çok katmanlı anlam ilişkileri, okurun metni yorumlama sürecine aktif biçimde katılmasını sağlamaktadır. Esere daha yakından bakacak olursak hikâyenin başkişisi Paskal, fiziksel deformasyonları, içe dönük yapısı ve duygusal kırılganlığı ile toplumdan kendisini soyutlamış bir birey olarak kurgulanmıştır. Onun yaşadığı mekânın özellikleri de (çıkmaz sokak, bakımsız ve kasvetli ev) karakterin ruh hâli ve kaderiyle paralellik göstermektedir. Örneğin çıkmaz sokak, Paskal'ın yaşamındaki umutsuzluğu ve kaçınılmaz sona yönelişi simgelerken; evin harap ve yalnız görüntüsü, karakterin toplumsal hayattan kopuşunu ve içsel yalnızlığını yansıtmaktadır. (Kaplan, 2005: 24) Eserde yer alan diğer sembolik unsurlar da hikâyenin anlam derinliğini artırmaktadır. Hikâyede başka bir karakter olan ihtiyar Rum kadın, sessizliği ve ürpertici varlığıyla Paskal'ın yalnızlığını ve iletişimsizliğini pekiştirirken; evin yakınındaki canlı ve görkemli

ağaç, Paskal'ın hayatına giren Eftelya'yı, yani umut ve yaşamı temsil etmektedir. Ancak bu umut bireysel değil, genel ve geçicidir; nitekim Eftelya'nın Paskal'a özgü bir ilgi göstermemesi bu yapıyı destekler. Paskal'ın mesleği olan pandomim sanatçılığı, karakterin iç dünyasıyla örtüşen önemli bir unsurdur. Konuşamayan ve duygularını ifade edemeyen bir birey olarak Paskal, sanatını da sözsüz biçimde icra eder. Buna rağmen toplum tarafından bir sanatçı olarak değil, yalnızca eğlence unsuru olarak algılanır. Seyircilerin ona gülmesi, estetik bir takdirden ziyade, birey karşısında hissedilen üstünlük duygusunun ve toplumsal duyarsızlığın göstergesidir. Bu bağlamda hikayeyi sanatın ve sanatçının toplum içindeki konumuna yönelik eleştirel bir bakış sunmaktadır. Hikâyenin ikinci önemli kişisi olan Eftelya, Paskal'ın aşk nesnesi olarak idealize edilse de, onun duygularına karşılık vermeyen, yüzeysel ve küçümseyici bir tutum sergileyen bir karakterdir. Paskal'ın sahnede sergilediği aşırı çabalar, kendini yerlere atması ve dikkat çekme isteği, onun aşkının saf ve fedakâr doğasını ortaya koyar. Buna karşılık Eftelya'nın Paskal'ı bir insan ya da sanatçı olarak değil, bir eğlence nesnesi olarak değerlendirmesi, hatta onu köpeği ile denkleştirmesi hikâyedeki trajediyi denkleştiren bir unsur olarak yer almaktadır. derinleştirir. Hikâyenin son bölümünde Eftelya'nın başka biriyle evlenmesi, Paskal'ın tüm umutlarını ortadan kaldırır ve onu intihara sürükler. Ancak Paskal'ın ölümü dahi ciddiye alınmaz; çevresindekiler bu durumu bir oyun ya da taklit olarak algılar. Böyğlece karakter, yaşamı boyunca olduğu gibi ölümünde de nesneleştirilir ve değersizleştirilir. (Alan ve Koçak, 2019: 335-342)

3.1.4. Samipaşazade Sezai- Kediler

Sezai'nin "Kediler" adlı hikâyesi, esas itibariyle klasik hikâye kuruluşundan uzak bir yapı sergiler ve doğrudan diyalogla başlar. Hikâyede, otuz üç yıllık evli bir çiftin, kediler yüzünden yaşadığı çatışma anlatılır. Koca, karısına "ya ben, ya kediler?" sorusunu yöneltir; karısının kedileri tercih etmesi üzerine evi terk etmeye karar verir. Böylece hikâyede kullanılan kedi motifinin, kedilerin yalnızca evin içinde yer kaplayan hayvanlar değil, evlilik kurumundaki çözülmenin ve eşler arasındaki iletişimsizliğin sembolü hâline geldiğini hikâyenin başında görmekteyiz. Hikâye yakından incelendiğinde yaşlı bir adamın içine düştüğü çıkmaz ve kedilerin evde giderek çoğalması ve adamın kendi evinde dahi rahat edememesi üzerinden verilir. Kediler, ev sahibini küçümsercesine dolaşan, onun yiyeceğini tüketen, eşyalarına zarar veren varlıklar olarak tasvir edilir. Adamın sabah kahvaltısından mahrum kalması ve bir kediyi cezalandırmak isterken kendisinin merdivenlerden yuvarlanması, hikâyedeki trajikomik yapıyı güçlendirir. Öyküde

kadın karaktere daha sınırlı yer verilmekle birlikte, onun çocuk sevgisini kedilere yöneltmiş olabileceği sezdirilir.

Kediler karşısında çaresiz kalan yaşlı adam ise çözüm üretemeyen, yoksul ve güçsüz bir figür olarak çizilir. Evi terk eden adamın kısa süre sonra açlık, yoksulluk ve barınacak yer bulamama gibi sorunlarla karşılaşması, onun geri dönüşünü hazırlar. Sonunda eve dönen adam, odasına kapanarak ağlamaya başlar. Böylece hikâye, evlilikteki iletişimsizliği, yalnızlığı ve bireyin kendi hayatı üzerindeki denetimini yitirişini trajikomik bir görünüm içinde ortaya koyduğunu ifade edebiliriz. (Bayraktar ve Gariper, 2021: 332-336)

Sonuç

Hikâye türü, kuramsal yapısı, anlatım imkânları ve tarihsel gelişimi bakımından edebiyatımızın önemli anlatı türlerinden biridir. Tanzimat Dönemi ile birlikte Batı ekseninde şekillenmeye başlayan modern hikâyecilik anlayışı, Servet-i Fünun Dönemi'nde teknik ve estetik açıdan daha yetkin bir düzeye ulaştığını incelenen hikâyeler doğrultusunda ifade edebiliriz.

Qaynaqlar

Abdurrezzak, A. O. (2014). Türk Dünyası Mitolojik Destanları ile Kalevala Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Aktaş, Şerif (2005). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Akçağ Yayınları.

Akyüz, K. (2015). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923. İnkılâp Kitabevi.

Aslan, H. (2008). Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinin Tematik İncelenmesi [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Aslan, Ö. (2019). Edebî Türün Değişimi Bağlamında; "Türk Edebiyatında hikâye/öykünün yaratıcı/deneysel Yeni Görünümü". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8(4), 2057-2073.

Atakan, M. (2020). Bulgar Fıkra Tipleri ile Türk Fıkra Tiplerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme [Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi.

Aydın, F. (2020). AHMET ÜMİT'İN "MASAL MASAL İÇİNDE" ADLI ESERİNİN MOTİF İNDEKSE GÖRE İNCELENMESİ. Asya Studies, 4(11), 39-48. https://doi.org/10.31455/asya.684748

Aydın, F. (2023). Tahkiye Açısından Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşîd-nâme Mesnevisi [Yüksek Lisans Tezi]. Bayburt Üniversitesi.

Bakı Yücel, F. (2025). Klasik Arap Anlatısında Makâme Geleneği [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Bakı Yücel, F. (2026). Aristo Retorik Üçgenine Göre El-Ḥanefi'nin Maḳâmât'ının Analizi. Dini Araştırmalar, 71, 207-250. https://doi.org/10.15745/da.1879043

Başeğmez Çetin, A. (2022) "HAYAT-I MUHAYYEL (HÜSEYİN CAHİT YALÇIN)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayat-i-muhayyel-huseyin-cahit-yalcin-tees-1692. [Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2026].

Bayburtlu, Y. S. (2019). METİN YAPILARININ İNCELEME VE ELEŞTİRMEDEKİ ÖNEMİ. Kesit Akademi Dergisi, 18, 183-193. https://izlik.org/JA79TJ66DZ

Bayraktar, Y. & Gariper, C. (2021). Sâmi Paşazâde Sezai'nin "Kediler" Öyküsü Üzerinde Bir Okuma. 12th Eurasian Conferences on Language & Social Sciences.

Beşik, Y. (2011). Geleneksel Eğitimimiz Açısından Cengiz Aytmatov'un Eserlerindeki Kıssalar (Efsaneler) Üzerine Bir İnceleme [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Burgul Öztoprak, F. (2006). Öykü Öğretiminde Öykü Haritası Kullanımının Okuduğunu Anlama Üzerine Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Çelik, Ş. A., & Yaşar, H. (2021). Belâgat İlminde Tıbâk (Tezat) Sanatı: Mâide Sûresi Örneği. İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 6(1), 66-97. https://doi.org/10.20486/imad.902869

Ceyhan, S. (2004). Mesnevî. TDV İslâm ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/mesnevi—mevlana

Çetin, N. (2015). Roman Çözümleme Yöntemi. Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2016). İkinci Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı. Nobel Yayıncılık.

Çetin, N. (2022). Türk Hikâyesi Tahlilleri. KorKut Yayınları.

Çomaklı, A. (2020). Fabl Türünde Değerler Eğitimi [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Demir, A. (2006). Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7, 99-128. https://izlik.org/JA52CJ35WA

Dıvarcı, C. M. (2024). Türk Edebiyatında Fantastik Hikâyenin Unsurları (1980-1990) [Doktora Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Dikbaş, A. (2018). Elazığ Fıkraları ve Fıkra Tipleri [Yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Durmuş, İ. (2004). Mesel. TDV İslâm Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/mesel

Elçin, Ş. (2019). Halk Edebiyatına Giriş. Akçağ Yayınları.

Enginün, İ. (2020). Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923). Dergâh Yayınları.

Gökalp Alpaslan, G. (2022) "TERCÜME-İ TELEMAK (YUSUF KÂMİL PAŞA)". Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tercume-i-telemak-yusuf-kamil-pasa. [Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2026].

Gölcük, Ş. (1995). Esâtîr. TDV İslâm Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/esatir

Gündüz, O. (2016). GELENEKSEL ANLATMA FORMLARINDAN ÇAĞDAŞ ROMANA AKTARIMLAR YA DA İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA POST-MODERN ANLATICI PROFİLLERİ. Journal of Turkish Research Institute, 57, 1781-1789. https://doi.org/10.14222/Turkiyat1582

Güngör, A. C. (2022). Filmde Anlatı Yapısı (Ed. M.B.Çankır). İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.

Güven, E. B. (2020). Romanda postmodern ögeler. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 19, 378-386. https://doi.org/10.29000/rumelide.752364

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.03.2026/ Salı)

İpek, A. (2022) "HİKÂYE-İ ROBENSON / ROBINSON CRUSOE (VAK'ANÜVÎS AHMED LUTFÎ)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikaye-i-robenson-robinson-crusoe-vak-anuvis-ahmed-lutfi. [Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2026].

Kaçmaz, C. (2020). Anadolu Halk Masalları ile Kırgız Halk Masallarının Karşılaştırmalı Araştırması [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Kültür Üniversitesi.

Karabulut, M., & Sarıtaş, U. (2018). POSTMODERN BİR ROMAN İNCELEMESİ: GALÎZ KAHRAMAN. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20, 1-12. https://izlik.org/JA36LD54KK

Karadeniz Yağmur, S. (2018). EFSANE VE MİTOLOJİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE EFSANE MİTOLOJİ İLİŞKİŞİ. Asia Minor Studies, 6(12), 317-328. https://doi.org/10.17067/asm.430169

Karakuş, Y. (2023). Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dua ve Beddua Motifi [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

Karataş, Turan. (2004). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Akçağ Yayınları.

Kaya, D. (2020). Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü. Akçağ Yayınları.

Kayabaşı, Ş., & Özdarıcı, Ö. (2022). Sezer Ateş Ayvaz'ın öykülerinde postmodern unsurlar. RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 27, 315-339. https://doi.org/10.29000/rumelide.1104545

Kebapçı, A. (2020). Türk Edebiyatında Mesnevilerde Mesnevi Dışı Nazım Şekilleri (1400- 1450) [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Kıyar, N., & Karkın, N. (2013). Mimesis'in Yapıbozumsal Dönüşümleri. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 3(7). https://izlik.org/JA83KA99TM

Kocabıyık, H. İ., & Çakır, S. (2024). Sözü güzelleştiren sanatlardan mukabele sanatının incelenmesi: Kur'ân-ı Kerim örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. https://www.sobider.net

Koçak, S. (2009). Kur'ân'da Mesellerle Anlatımın Eğitim Açısından Değeri. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 9(4), 187-215. https://izlik.org/JA43YJ73GL

Korkmaz, R. (Ed.). (2004). Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000). Grafiker Yayınları.

Köker, S. (2020). KISA HİKÂYENİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ. *Premium E-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, *4*(7), 249–258. https://doi.org/10.37242/pejoss.36

Kula, F. (2022). "MAĞDÛRÎN HİKÂYESİ (MÜNİF PAŞA)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/magdurin-hikayesi-munif-pasa-tees-1767. [Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2026].

Meydanoğlu, A. (2019). Arap Dili ve Belâgatı'nda Cinâs Sanatı. Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 10(1), 155-167. https://izlik.org/JA73FC37UB

Nutku, Ö. (1975). Eski Bir Yazmadaki Meddah Hikâyeleri. BELLETEN, 39(156), 697-724.

Onarıcıoğlu, A. S. (Çev.). (2021). Basit olay örgüsü hileleri, olay örgüsü delikleri ve anlatı tasarımı. Edebî Eleştiri Dergisi, 5(2), 539–557.

Parlatır, İ. (2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Yargı Yayınları.

Safi, İ., & Kuru, B. (2024). Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat Adlı Eserinde Felaketle Biten Evlilikler. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 38, 281-309. https://doi.org/10.29000/rumelide.1439622

Sağıroğlu, E. (2025). GRAMSCİ'NİN HEGEMONYA KAVRAMININ BİREYSEL İZ DÜŞÜMÜ PERSPEKTİFİNDEN BOCACCİO, PASOLİNİ VE NETFLİX DECAMERON'U. Soli Dergi, 1(1), 16-29. https://izlik.org/JA79DC53DR

Solok, C.K. (1970). Türk edebiyatında hikâye ve roman (1859–1959) (Cilt 2, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar, 1911–1922). Bilgi Yayınevi.

Solmaz, S., & Saygın, M. (2018). TÜRK EDEBİYATI'NDA SECİ' VE GÜLŞEN-İ ŞU'ARÂ ÖRNEĞİ. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, 4(3), 841-862. https://doi.org/10.20322/littera.422545

Solok, C.K. (1971). Türk edebiyatında hikâye ve roman (1859–1959) (Cilt 1, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar, 1859–1910). Bilgi Yayınevi.

Şahin, L. (2026). Küçürek Hikâyelerle Yapılandırılmış Metinle Öğretim Yaklaşımının Analitik Düşünme Üzerine Etkisi [Doktora Tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Şahin, T. (2018). Durum ve olay hikâyelerinde öbek-anlam ilişkisi kurma becerisinin cümle Bilgisi Öğretim ve Öğrenimine Katkısı [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Şen, C. (2023). Tiyatroda "Diegetik Kişi"ler Üzerine Bir İnceleme: Ölü Babaların Gölgesinde Beş Piyes. Folklor/Edebiyat, 29(113), 201-218. https://doi.org/10.22559/folklor.2314

Şengül, İ. (2022). Kıssa. TDV İslâm ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa—

Tiryaki, M. C. (2025). Eski Türk Destanlarında Toplum ve Yönetim [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Tosun, N. (2011). Modern Öykü Kuramı. Hece Yayınları.

Tülücü, S. (2005). MEDDAH, MEDDAHLIK VE MEDDAH HİKÂYELERİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24, 1-14. https://izlik.org/JA23NG24RK

Türk,H. & Ayar, P.A. (2022). "MUHAYYELÂT / MUHAYYELÂT-I AZÎZ EFENDİ". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-

detay/muhayyelat-muhayyelat-i-aziz-efendi. [Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2026].

Uğuz Arsu, Ş. & Tekindal, M. (2021). Nitel Araştırmalarda Anlatı Araştırmasının Tanımı, Kapsamı ve Süreci. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 21(1), 85-124. https://izlik.org/JA59PT52ES

Ünver, İ. (2004). Mesnevi. TDV İslâm ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/mesnevi#2-turk-edebiyati

Vicir, G. (2022). Didaktik Bir Tür Olarak Tanzimat Edebiyatında Fabl [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yapıcı, B. (2021). Klasik Türk Şiirinde Halk Hikâyelerinin İmge Olarak Kullanımı [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Yivli, O. (2016). Modern Türk Öyküsünde Alt Türler (1890-1950). Erdem, 70, 85-103. https://doi.org/10.32704/erdem.536817

Efe BALKAN 0009-0008-0061-8800

Ankara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ve Dilbilimi Bölümü Öğrencisi..

Yazı Bilgisi:

Alındığı Tarih: 9 Şubat 2026
Yayına Kabul edildiği tarih: 18 Mart 2026
E-yayın tarihi: 30 Haziran 2026
Çıktı sayfa sayısı: 36
Kaynak sayısı: 70